Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: Eivind Berggrav

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10,00 pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 10 DESEMBER 1929 36. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD A/S. OSLO

SAMFUNDET OG VI

Tale ved lærarmøtet i Bergen 4. september 1929
av statsråd S. Hasund.

Naar eg idag skal tala litt um vaart syn paa samfundet og paa ymse samfundsspursmaal som møter oss dag for dag, er eg sjølvsagt klaar over at det maa bli sers ufullkome det eg kann faa fram i eit einskilt fyredrag. Og eg er likeins klaar over at eg mykje kjem til aa tala um kjende og til dels endaa elementære ting. Men det faar ikkje hjelpa. Det er ein serskild konflikt vi ideleg møter i samfundslivet, og som eg gjerne vilde slaa ein strek under, og eg kann ikkje gjera dette utan aa referera ymse velkjende ting. Men det er ikkje partipolitikk eg talar um.

Ifjor gav professor Hallesby ut ei bok, «Den kristelige sedelære», som fekk ein heller kvass kritikk i ymse aviser. Det var serleg eit par praktiske samfundsspursmaal forfattaren skulde ha handsama paa ein urimeleg maate, nemleg emnet krig og fred, dødsstraff, og samhøvet millom mann og kvinne i ekteskap og heim.

Det er ikkje mi meining her aa ta upp til dryfting Hallesbys bok eller den kritikken ho fekk. Stort sett er det ei sers god bok som baade gjev lærdom og vekkjer til ettertanke, og mykje av kritikken var usakleg og uskynsam. Men kritikken hadde rett i sumt. Hallesby har i boka si sume stader hevda synsmaatar som vi maa vera usamde med han i. Eg synest heller ikkje at han har vore konsekvent i si nytting av kjeldor og i visersetjinga av dei. Naar han sjølv lærer at fleire av dei nytestamentlege fyreskriftene um dei kristne og deira stode til stat og samfund var meint aa gjelda berre under dei tilhøve det den tid var, daa maa det vera urett i andre høve aa prosedera so sterkt paa bibelfyreskriftene som einegyldig autoritet i tilsvarande spursmaal. Alt i alt har eg det inntrykk at Hallesby legg for lite vekt paa dei røynslor historia gjev oss.

For samvitsfulle kristne kann det nok melda seg mange tvil og vanskar her. Vaart prinsipielle syn paa notidssamfundet, dei krav det set, den individuelle fridom det gjev og den kurs det styrer, er ein grunnleggjande part av vaart livssyn, og i stor mun avgjerande for vaar livsføring og for den nytte vi kann gjera i samlivet med vaare medmenneske. Er det daa so at bibelen ikkje gjev fullgod rettleiding her, daa er det *historia* eller folkerøynslone ned igjenom tidene som skal fylla ut biletet for oss, til praktisk rettleiding. Her synest Hallesbys bok vera noko veik; han har for lite syn for det Guds finger har skrive og menneska har røynt gjenom dei mange hundreaar sidan den kristne kyrkja kom til. Difor heng han sume stader fast i eit eldre samfundssyn. Men det er visseleg mange kristne som i dette stykke er mykje meir enn Hallesby bundne i tru paa gamle samfundsformer som dei meiner høyrer kristendomen til. Difor trur eg det trengst ikkje lite historisk orientering i den kristelege etikk. Her skal eg draga fram eit par døme paa det; og so faar de tenkja vidare over saka.

Vi kjenner alle til den umskaping dei siviliserte *statssamfund* har gaat igjenom i dei siste 150 aar, og vi talar gjerne um denne umskaping som var opna med den franske revolusjonen som eit stort tidsvende. Det er den *politiske* frigjering og innføringa av *folkestyret* vi altid held fram som den store reform. Mindre lett er det aa halda fast paa den tanken at grunnlaget for dei nye formene i statslivet er og maa vera *ei umforming av folks syn og tankar um samfundet i det heile*, og at samfundet difor maa koma til umforming i *alle* sine ovringar, like fraa huslivet til statslivet. Eller at det gamle samfundet var eit maktsamfund fraa rot til topp, bygt paa det same samfundssynet all igjenom, like fraa huslyden til kongeborga.

Men soleis var det. Og daa kann vi ikkje venta oss anna enn at ovringar av det gamle samfundssynet kann gjera seg gjeldande paa eit og anna umkverve, endaa um statslivet er lagt over i frie og demokratiske former i sine grunndrag. Det gamle maktsamfundet hadde so mange og djupe røter at mange vil kjenna seg i pakt med det enno, paa eit eller anna umkverve. Faktisk er mange av dei mest aktuelle samfundsspursmaal i vaar tid slike brytningsspursmaal. Det har difor ei sers

interesse aa ha fyre seg ein klaar karakteristikk av det gamle samfundssynet og dei vanlege ovringsformer av det. Eg skal gjeva eit lite rit av det.

Det gamle samfundet bør helst kallast *patriarkalsk*, for dette namnet karakteriserar best dei ovringane vi her maa draga fram, og nemninga er bra som aalmen karakteristikk óg.

I hyslyden er det *far som raar*, og det er han som representerar huslyden utetter. Baade born og tenestefolk maa lyda han, likeins trælar, halvfrie, husmenn og bygselmenn. Og til og med kona i huset skal etter skrifta vera mannen underdanig, og halda munn naar han talar. Borna maa berre gifta seg etter hans bod og ordning, for ved giftarmaal skal huslyden og ætta knyta nyttelege samband med andre ætter og byggja seg upp eit større velstand og større makt og vyrdnad. For ætta er det einaste visse vern i det lite utbygde rettssamfundet; rett har den som har vyrdnad og makt; ei sterk ætt har difor rett, ei veik ætt ikkje. Huslyden og ætta er soleis i ikkje liten mun *ein verneskipnad*, diktatorisk uppbygd, med far (pater) som hovud og herre. Under desse tilhøve lyder bodet fraa Jahve: «Heidra far din og mor di, so skal det gaa deg vel, og du skal leva lenge i landet.» Det skal soleis vera *ein* vilje i huslyden, men helst mange og lydige søner: «Sjaa, born er Herrens gaave, livsfrukt er ei løn. Som piler i kjempehand, soleis er ungdoms søner. Sæl er den mann som har eit pilehus fullt av dei! Ikkje skal dei verta til skammar naar dei talar med fiendar i porten.» (Sal. 127).

Det patriarkalske samfundet er soleis ein diktatorisk samfundsskipnad. Sjølvraadig framferd av medlemane tolest ikkje der. *Ein* gjev lov og paabod; alle dei andre har aa lyda. Paaboda kann koma som harde og strenge ordrar eller gjevast i kjærleik; dét er individuelt; men inga *lov* set grense for fars makt. Han avgjer sjølv korleis han skal stella seg til sine undergjevne. Lova eller bodet er her alltid *einsidig;* dei verkar berre *nedetter.* Og til aa halda lydnaden uppe trengst det *tukt og straff. Lydnad* og *tukt* er soleis grunnlovene i det patriarkalske samfundet. «Den som sparar riset hatar sonen sin; den som elskar han tuktar han tidleg.»

Denne tukt trengst ogso av umsyn til det slitsame og trøyttande *næringsyrke* som maa drivast til upphald for huslyden.

Dei unge skal ikkje berre lærast upp men maa dessverre ogso tuktast til arbeidet, og til den orden og husskikk som til høyrer. Denne dressuren trengst nok til alle tider, endaa um maatane kann ha skifta ikkje so lite her heller.

— Det større samfund, *statssamfundet,* vart bygt upp etter same prinsippet, etter kvart som det voks fram. Um vi ser burt ifraa den lagnaden underkuva folk fekk, so vil vi finna det faderlege styringssystemet i noko skiftande former hundreaar etter hundreaar ut-igjenom. Det hadde ætta til fyrebilete, og dertil kom at statane fraa fyrsten var aa rekna for militærsamfund; dei eksisterte so aa segja mest i og med krig og krigstilbuingar, og den militære disiplinen maatte daa sjølvsagt verta eit sterkt innslag i all samfundsmoral. Og under dei tiders naturalsystem kom staten sers nær inn-paa folk som stor jordherre; med statens autoritet i ryggen kunde kongsfutane praktisera full patriarkalsk jorddrott-rett over dei mange leiglendingar som sat paa kongsjord. Anten vi ser paa ættesamfundet som er ei utviding av huslyden, eller paa det arvelege smaakongedømet, eller paa lensskipnaden, eller paa einevaldssystemet med si kjede av adel og embetsmenn, so er det den einsidige lovverknad og lydnadsplikt som er grunnlov der, med eller utan større tillemping. Vi ser fyre oss bonden og godseigaren som har rett til aa pryla sine tenestefolk og liveigne bruksmenn, handverksmeistaren som er den bydande og straffande husfar for læregutar og sveinar, lensherren som set bonden i fangeholet eller tek garden ifraa han for ein skatterestans eller for skort paa lydnad, og landsstyraren som gjev lover, skattlegg folket so langt dei kann tola og vel so det, og fører dei ut i krig og elende utan aa spyrja dei. Dette er daa patriarkalsk nok, skulde eg tru; stundom er formene nesten løglege. Kven minnest ikkje dei eineveldige fyreskriftene fraa 16- og 1700-talet um korleis folk skulde klæ seg, kor mange gjester dei kunde beda til bryllaups, kor mykje drikke dei kunde ha der, og kor lenge gjestaboda skulde vara! Det er so faderleg eit system som ein kann finna det i nokon huslyd.

Ser vi dette statssystemet saman med dei levereglar og levegrensor kyrkja sette upp, so ser vi folket var sers strengt inngjerda i all si ferd og all si verksemd av lover og reglar gjevne

ovanifraa. Det var eit patriarkalsk samfund. Og systemet vart hardare og strengare etter kvart som tida gjekk, for di det som offentleg system miste det mildnande personlege innslaget og vart ein naadelaus juridisk mekanisme. Til dette systemet høyrde ein kvass *klasseskilnad;* det var til og med tru og lære at Gud sjølv hadde skipa det slik at sume — etter arveleg ordning — skulde byda og andra lyda; kvar klasse hadde sitt umraade der *den* raadde, og paa det umraadet verka alltid bodet nedetter og vart utfyllt av individuelle fyresegner og bod.

I vaar tid har det patriarkalske systemet si reinaste form i militærstellet og til skips. Rett nok har samfundet sett grensor og reglar til trygd for dei undergjevne dér og; men elles gjeld her den personlege order og den absolutte lydnad. Og det maa nok vera slik dér; det er ei livssak for alle at *ein* vilje raader i desse ting — ei stadfesting paa at det patriarkalske systemet som det var i eldre tid hadde sin grunn i ytre aarsaker, t. d. som ein verneskipnad.

Ei serskilt interesse har det aa sjaa etter korleis *kyrkja* stelte seg under denne utbygginga av statssamfundet. Vi maa daa hugsa at denne utforminga av statane gjekk fyre seg utigjenom millomalderen daa kyrkja enno hadde misjonsuppgaavor. Det var just innføringa av kristendomen som gav statssamfundet eit levande innhald, ein sivilisatorisk idé aa byggja seg upp paa. Og misjonskyrkja kravde over alle ting *lydnad,* lydnad mot Guds bod og mot dei som var sette til aa læra folket Guds vilje og hevda lovfast orden. I stor mun maatte kyrkja innøva fast disiplin genom paabod um kyrkjegonge, skrifte, faste, tiendegjeving og mange andre ting, og kyrkja hadde sjølv effektive straffemidlar og kunde dessutan faa studnad av den verdslege makt. So segjer t. d. Magnus Lagabøtes Landslov:

«Gud hin sama har skipa kongedømet til verdsleg makt «som bispedømet til aandeleg.» «Kvar av dei skal styrkja «den andres makt i rette og lovlege saker, og vita at dei «har si embetsmakt fraa Gud og ikkje fraa seg sjølve.»

I det kristne kyrkjesamfundet var presten *far* (pater) og folket *sokneborn.* Det var det patriarkalske systemet heilt ut. Og befalsklassone var: bispar, erkebispar, kardinalar, og øvst

paa toppen ein lytelaus pave. Det var kravt lydnad ikkje berre i ytre framferd men ogso i tru og lære; rang lære var i mange tilfelle ei dødssynd. — Etter reformasjonen vart paveveldet avløyst av statskyrkjeskipnaden. Dette umskiftet døyvde mykje den gamle kyrkje- og prestmakt som no vart flutt over til kongen og dei verdslege embetsmenn; men noko systemskifte i djupare forstand var det ikkje, utan i so maate at det no vart mange som torde ta upp striden mot kyrkjelege makt-misbruk.

Kyrkja har ofte vore lasta hardt for at ho i alle desse hundreaar tok eit reaksjonær stode, studde makthavarane og sette seg imot alle fridomsrørslor, ofte med hard makt. Mange reiser det same klagemaalet mot kyrkja den dag i dag; Kristus og kristendomen er bra nok, segjer dei, men kyrkja er og har alltid vore reaksjonær. Ja, det er lett nok aa finna døme til studnad for eit slikt syn paa soga; serleg vil det vera vandt aa forsvara den katolske kyrkja i dette stykke; dei protestantiske samfund stod meir ubundne av tradisjonar og vart endaa *til* i opposisjon mot dei, og fridomsrørslone kom daa óg just til aa slaa igjenom i dei protestantiske land. Men slike ting maa dømast ut ifraa dei aalmene fyresetnader som raadde i vedkomande tidbolk, og daa er det ikkje so lett aa klandra. Stort set stod kyrkja passiv i dei politiske umveltningar og strider, naar visse perioder vert undantekne. Det var synsmaaten at dei kristne skal vera «all menneskeleg skipnad undergjevne for Herrens skuld», som apostelen Peter segjer. Men noko merkeleg er det at kyrkja nørde slik ei tru paa eit lydnadsbod som faktisk var gjeve av apostelen berre for kyrkjelydar i heidningland; det var uttrykkjeleg til slike kristne apostelen gav dette bodet (1. Pet. 2—16). Det kann ikkje nektast at den katolske kyrkja var redd folkefridomen som pesten, og dei protestantiske samfund har heller ikkje hatt *lett* for aa fri seg fraa den gamle arven. Heller ikkje har det vore lett aa fria sig fraa dei gamaltestamentlege samfundsbilete som er sermerkt patriarkalske. Den personlege sjælesorg fann óg lett si form som den velrøynde fars (skriftefars) raad og hjelp til mindre røynde og kunnskapsrike born. Vi ser her at skorten paa lesnad og kunnskap hjaa den aalmenne mann gav presten eit stort andeleg overtak; han maatte sjølvsagt

verta meir far enn bror. So veit vi dessutan at det for ein aalvorleg kristen er ei kjær gudstenesta aa *lyda* hans bod; han er som kristen i regelen psykisk innstilt for ein patriarkalsk samfundsskipnad. Ikkje heller er det alltid lett aa skilja millom gudsbod og menneskebod; for dei fleste er lydnad mot øverheita lydnad mot Gud. Minnast maa vi óg at fridomsrørslone løyser ikkje berre dei gode men ogso dei vonde makter, og sosiale reisningar valdar difor ofte endelaust mykje vondt. So det er ikkje mykje aa undrast over at serleg dei kristne styggjest ved revolusjonære rørslor og ved dei synsmaatar som kann føra til slikt, og heller hjelper til aa konsolidera samfundet som det er og var. Det patriarkalske samfundet kann vera skrøpeleg nok, og mykje urett kann det føra med seg; men *heller det* enn ei lovløyse som gjev sjølve antikrist makt over folket.

I ein publikasjon fraa «Life and Work» vert den lutherske kyrkja karakterisera soleis:

«Til det lutherske grunnsynet har til denne tid høyrt ei atterhalden og passiv stode til verda. Verda høyrde for den religiøse sjel til dei vonde ting som maatte tolast. «Die Welt ist ein schlimmer Kauz, Gott wolle ihr bald ein Ende machen», sa Luther. Det er ikkje kyrkja si uppgaave aa stella med verdsens skipnader og handlingar; det er staten, samfundet og paaverknaden fraa dei einskilde kristne som skal gjera det. Naar kyrkja har den avgrensa uppgaava aa forkynna evangeliet og halda hus med sakramenta, daa maa ho sjaa paa det sosiale arbeid som gaar ut over raama for kristeleg kjærleiksteneste med mistru — som eit avvik fraa hoveduppgaava.»

Kor som er: Kyrkja har skapt den folkemoralen som det borgarlege samfund no byggjer paa og som samfundet freistar gjeva meir og meir fullkomne pratiske uttrykk i sine institusjonar. Og mange stader i verda arbeidar no kyrkjone med utforming av sosiale arbeidsprogram paa rein demokratisk grunn (Life and Work).

Daa dei fyrste *skulane* kom i gang, fekk dei sjølvsagt sitt lag etter si tids syn paa uppseding og samfund, ja vi maa segja at dei vart typiske miniaturbilete av det patriarkalske systemet: Pugg understreka av ris. Men det trengst visseleg

ikkje at eg staar her og fortel skulesoge; det er nok aa nemna skulane for aa faa fram biletet av tidssynet.

— Vi ser soleis at det patriarkalske samfundssystemet med sitt autoritets- og lydnadskrav raadde gjenom heile samfundet, i huslyden, i staten, i kyrkja, i skulen. Det er daa klaart at dei synsmaatar systemet var bygt paa, maatte vera sers sterke i alle lag av folket, og vi har set at dei til og med hadde ikkje lite rotfest seg med tilhjelp av religiøs tru.

*

No, det fyrste gjenombrotet kom for vel so ei 150 aar sidan, og sidan har det eine folk etter det andre kasta av seg det patriarkalske statssystemet, skrive sine lover sjølv og innført *folkestyre*. Men det tek tid for ei halvsovande folkesjel aa vakna heilt; det gaar fyre seg berre stykke for stykke, etter kvart som den aukande kunnskap og den stigande samferdsla formar um tankane, reiser nye problem og skapar tryggare kjenslor og tankar um den vide, vide verda. Merkeleg nok har den aalmenne interesse samla seg serleg sterkt um dei *politiske* uppgaavone, nemleg spursmaala um styreskipnaden og den nasjonale sjølvhevding. Hjaa oss har no ogso desse statsuppgaavone teke ein serleg breid plass i samfundslivet, av di vi so lenge maatte strida for aa vinna full politisk og nasjonal fridom.

Men innanfor statsraama lever folket sitt daglegliv, i heim og skule, i frie lag og kommune og i fri umgang; her lever folket sitt eigentlege samfundsliv, og her er grunnlaget for statslivet og kyrkjelivet óg. Korleis er dette grunnlaget no — korleis har det umskipa seg i desse 150 aar? Heng det patriarkalske grunnsynet att her, eller har vi slept det, og kva har vi i so fall faatt i staden?

Det har gaatt fyre seg ei merkeleg djup umskaping, men utan store rivningar. Vaare diktarar og forfattarar har ikkje lite æra for dette; dei har lært oss nye synsmaatar og underbygt dei paa ymse umkverve. Tvangsekteskapet fekk soleis ein roleg og fredeleg død, takk vera dei overtydande forteljingane av Bjørnson, Lie og andre forfattarar. Folkehøgskulane har óg gjort sterke innhogg i mange faderlege synsmaatar, og visse

politiske stridsemne, som t. d. røysteretten, vekte tvil og nye tankar ikkje berre um statsskipnaden men um heile tankegrunnlaget for alt samfundsliv. Ja um det so er den personlege aandelege sjelesorg, so har lækfolk fraa Hauges tid til vaare dagar lært oss at ein bror kann yta likso god hjelp som ein far. Og naar vi no ser attover den tid som gjekk, maa vi undrast storleg over at samfundstankane i folket kann ha skifta so grundig paa so stutt ei tid; største snunaden har gaatt fyre seg dei tvo siste mannsaldrane, eller i ein tidbolk ikkje lenger enn eit eldre menneskes minne kann spenna over. Rett nok vaknar det opposisjon av og til; gamle synsmaatar har ikkje *alltid* lett for aa semjast med «vaar tid» eller med «ungdomen no i tida», og kritikken av Hallesbys bok viser just at eldre og nyare synsmaatar enno brytest.

So vil det óg vera. Paa mange umraader staar vi enno med uklaare tankar og leitar etter veg, og vi held oss da gjerne til det gamle og velrøynde so lenge, eller vi set i gang agitasjon for nye tankar og nye maatar som høver betre inn i eit demokratisk samfund. Eg nemner her ei tvotri døme paa spursmaal som i større eller mindre maal har vore under debatt i seinare tid, og eg tek daa fyrst fram eit par av dei emne Hallesby skreiv um, og som han til dels fekk kritikk for.

Dødsstraffa kann takast som eit symbol for dei harde straffemaatane som naturleg høyrde heime i det diktatoriske samfundet, der *gjengjeld* er ein sjølvsagd rettsregel, og der dei meiner at strenge straffemaatar best maktar aa skræma folk vekk fraa vonde vegar. «Øverheita ber ikkje sverdet faafengt», har vore ei vanleg kyrkjeleg grunngjeving for denne straffemaaten. I vaar tid har fleire statar avskaffa dødsstraffa, har lovfest meir lempelege og humane straffemaatar i det heile, og har lagt ei stigande vekt paa aa hjelpa lovbrytarar til rettes og styrkja dei til ei betre livsføring. I dette er uttrykt ei meir evangelisk, høgare verdsetjing av menneska, ei sannkjenning av at harde straffar ikkje ofte gjer folk betre men ofte verre, og at det sers ofte er uppsedinga og miljøet som gjer eit godt mannsemne til brotsmann. Av desse synsmaatane har vakse fram verjeraad, skuleheimar, arbeidsskular, vilkaarsstraff o. dl. Og ut fraa dei same synsmaatar maa ei nok avdøma dødsstraffa som umenneskeleg. Vi maa verja samfundet

for brotsmenn so godt det let seg gjera; men kva rett har vi under fredelege samfundsvilkaar til aa kutta av ein livstraad, medan vi paa alle andre umraader legg oss i selen for aa berga menneskeliv og hjelpa dei som har det vondt? Vaar røynsle segjer at det inga dødsstraff trengst i vaart samfund som det no er, tanken um gjengjeld støyter vaar moralske sans som no har faatt ei meir evangelisk innstilling, og vi synest at baade dødsstraff og ymse andre gamle harde straffemaatar verkar brutaliserande og vender oss ifraa dei med motvilje. Men det er ikkje lenge sidan folk sanka seg i store flokkar for aa sjaa paa avrettingar som paa eit skodespel.

Av og til høyrest det klagerop over vaar blautvorne tid, og det reisest krav um strengare straffemaatar. Det er i regelen spøkeri fraa det gamle systemet. Lat dei folk fyrst prova at det gamle straffesystemet var betre enn vaart; det vil ikkje lukkast dei. Men dei aalvorlege kristne som kjem ut i tvil um slike ting, dei vil minnast Jesu ord: «Eg dømer deg heller ikkje, gaa burt og synd ikkje meir.» Den fridomen vi har faatt har gjort oss meir menneskelege og mindre systemridne, og vi er glade for aa finna at Jesu veldige evangelium sannar seg i den praktiske røynsla fraa vaart samfundsliv, paa dette som paa andre umraader.

Vaart samfund har i seinare tid meir og meir kome til det at kvinne og mann bør ha *likerett i ekteskapet;* vaar nye ekteskapslov er eit godt døme paa dette. Hallesby er ikkje heilt samd i denne synsmaaten, endaa det biletet han teknar av det kristelege ekteskapet elles i mange maatar er tiltalande nok. Vi maa her vera klaar over at dei nytestamentlege fyreskriftene paa dette punkt er tilsagde av den tids vilkaar og kann soleis ikkje vera forpliktande for oss. Og naar vi no lever i eit samfund der det ikkje trengst nokor diktatorisk tilskiping av huslyden, vil det snaudt kunna førast noko overtydande argument for at mannen skal ha nokon juridisk fyrerett. Det er daa og valda ulukkor nok av baade menn og av kvinnor som har teke einsidig raaderett over det som høyrer huslyden til. Best er det daa at lovgjevinga gjer *baae* andsvarlege over sameigà; lat dei so samraada seg, og gaar det endaa gale, so lat den bruka vitet som har det. Sereigeretten er óg ein god garanti for mang ein heim no.

Det høyrer ogso vaar tid til at *kvinnone* akar seg inn paa fleire og fleire av dei arbeidsumraader som mannen fyrr hadde ein tradisjonell einerett til. Og det har vore ikkje lite murring over dette; sume segjer til og med at kvinnemansipasjonen verkar samfundsnedbrytande, og det har vore sagt at kvinnone til dels har gaatt for langt og lagt under seg arbeidsumraader som ikkje høver for dei. Det kann kanskje vera noko i dette siste. Ein kann vel heller ikkje venta at kvinnone under denne nybrøyting straks skal vera klaar over seg sjølv og sine uppgaavor. Lat dei daa faa prøva seg; med tid og stunder vil stoda klaarne. Og ein treng visst ikkje reddast for at fridomen til aa velja arbeid og livsyrke skal bryta eit samfund ned. Men det kann valda ymse praktiske vanskar aa tilmaata seg etter det nye tilstandet, og det ikkje minst i ekteskapet og huslivet som paaverkast serleg sterkt av den nye stoda kvinnone der med kjem til aa staa i sume tider.

Arbeidet for fred millom nasjonane er óg eit vitnemaal um nye synsmaatar i eit grunnleggjande samfundsproblem: positivt arbeid for avskaffing av krig bindande avtalar millom nasjonane, internasjonale domstolar og nedrusting. Arbeidet er sjølvsagt bore av ei positiv tru paa at krig kann avskaffast, endaa um det kann ta lang tid. Hallesby trur ikkje at dette arbeidet vil lukkast. Han ser rett nok krigen som satans verk, reknar det som ei høg kristenplikt aa motarbeida krigen av all makt, og gjev praktiske tilvisingar paa korleis fredssaka kann fremjast. Men han meiner at menneska er so gjenomsyra av synd og eigennytte at det ikkje vil lukkast aa avskaffa krigen. Truleg er det mange som ser like myrkt paa framtida i dette stykke.

Her staar vi nok óg ved eit prinsipielt skil millom gamalt og nytt samfundssyn. Vi synest at historia maa gjeva oss gode voner for fredsarbeidet. Det tok *tid for* den kristne kyrkja aa kjempa ned ættestrider og blodhemn; men ho vann ein siger so fullkomen at vi no ser med undring attende paa dei tider daa slike ting kunde gaa fyre seg. So vi har historisk rett til aa venta siger for fredsarbeidet. — For det andre laag det altfor mykje til det gamle tankesystemet aa tru paa dei vonde makter og skræma med dei. Det trengst ei viss *tru paa det gode* hjaa menneska um det skal lukkast aa lokka det fram

og føra det fram til sigrande makt. Vi har m. a. o. eit meir *evangelisk* samfundssyn enn det dei gamle hadde. Hadde apostlane gaatt ut i verda berre med ei djup syndekjensle og med ei lovforkynning, men utan den sigrande evangeliske tru, so hadde vaart samfund set annleis ut enn det gjer i dag. Vi heiser fritt flagget for fred millom folka, og vi er viss um at freden ein gong skal bli røyndom.

Det patriarkalske systemet har sjølvsagt sine gode sider, og det kann nemnast ovringar av det som maa segjast aa vera ideale. Styrken og veikskapen i det er at det *personlege* elementet er so dominerande. Naar det veks fram til eit maktsystem, staar det heilt paa dei personlege eigenskapar hjaa patronen um det skal bli gode eller vonde vilkaar i det samfundet. Og i alle høve vil det føra til at dei undergjevne i større eller mindre maal misser oversyna og gjev seg over i andsvarslaus likesæle og kanskje i hykling og kryping. Tendensen i det moderne samfundet er aa skipa det slik at den einskilde bøygjer seg for *objektive, upersonlege reglar og paabod som han sjølv kann godkjenna og vera med paa aa byggja ut.* Denne psykologiske tendensen kann til og med ovra seg paa maatar som kunde synest lite rasjonelle dersom ein ikkje kjende dei djupare aarsaker til han. Um t. d. ein patron eller rikmann set eit gagnleg aalmennyttig tiltak i verk paa eigen kostnad, kann vi nok kyta av det; men vi likar det ikkje meir enn so maateleg. Vi kjenner liksom sneven av ein fatigmanns takkeplikt og av aandeleg ufridom og mindreverd. Vi saag truleg helst at tiltaket var fremja av ein korporasjon eller av ein folkevald institusjon som t. d. av kommunestyret; daa er vi liksom part i saka alle saman.

Sameleis i industrien og forretningslivet. *Ein* mann eig kapitalen og driv forretninga, eller det er ein mann som *styrer* ein fleiremanns kapital. Det er produksjonssamfund under *ein* manns vilje. No er vi midt uppe i ein umfangsrik strid millom kapital og arbeid. Sosialøkonomane synest gaa ut ifraa at det er delinga av utbytet som er aarsaka til striden. Aa ja; men djupast inne er det ein strid millom patriarkalsk driftsordning og sosialdemokratisk samfundssyn. So ogso i dette brennande notidsspursmaalet er det gamalt og nytt samfundssyn som staar mot kvarandre. Og her er det ikkje lett aa finna

løysing, for dei praktiske vanskar er mange og store. Kooperasjon, part i utbytet for arbeidarane, kommunal og offentleg monopolverksemd, raadssystem og andre former er anten sett i verk eller nemnde som mogelege utvegar; men nokon aalmengyldig utveg er ikkje funnen. Millombils har staten sett i verk mekling og skilsdom naar partane ikkje kjem til fredeleg semje; men vi veit at dette ikkje er nokor endegyldig løysing. Tvo tidssyn brytest her paa eit umraade der fylgjone er store og avgjerande for det økonomiske grunnlaget for heile samfundet. Og heile den siviliserte verda leitar etter løysing. Ein faar daa ikkje reddast um det vert slege frampaa um radikale reformer.

Nedbrytinga av *husmannsskipnaden* er eit godt døme paa det same umskifte i folks tankegang. Mange husmenn har kjøpt plassane sine og har dermed kome i tyngre økonomiske kaar enn dei hadde som husmenn. Men det vart eit stort hugmaal for dei aa verta sine eigne herrar og faa arbeida etter sine eigne tankar og paa sin eigen grunn.

Bodet um lydnad gjeld i dag likso vel som fyrr. Men det gjeng ikkje no so mykje ut paa ytre ting og former og slikt; det er meir ein appell um personleg tilslutning i full overtyding. Faktisk har samfundslivet aldri sett so store krav til oss som no i vaar tid; det kallar oss ikkje berre til lydnad men óg til eit mangegreina positivt *byggearbeid* som fyrr var einerett for eit faatal. *Tukt* er heller ikkje framand for vaar tid; men vi veit at tukt er eit faarleg verkemiddel, og at det berre skal brukast som ein stimulans til sjølvtukt.

Og vi veit at so mange sider av samfundslivet er relative; vi ventar ikkje alt av eit system som dei gamle gjorde; vi har i det heile lita tru paa noko system, og vi ventar ikkje at vi kann finna vegen fram til eit samfund som er heilt fullkome. For baade er den menneskelege eigennytte ein ideleg samfundsfaare, folketilvoksteren set sine krav, og dessutan bur det i menneska ein trong til vokster og ideleg umskifte. *Eit veksande samfund* høver utan tvil best for den skapartrongen som ligg i oss; vi vil alltid laga noko betre enn det som no er. Det maa soleis bli aa «byggja og bøta».

Men daa maa vi óg vera klaar over at uppgaava paa ingen maate lenger er berre den aa døyva dei leivor som enno

kann vera att av patriarkalske ovringar; den demokratiske samfundsrørsla *kann* gaa reint for vidt i sin strid for individuell raaderett. Faarane fraa denne kanten er serleg: Nedsetjing av arbeidsytinga ved skort paa disiplin og god arbeidsleiding, ein koteri- eller klassedisiplin som set kronisk strid over skapande verksemd, og ein ednivellering av all yting paa arbeidsplass, i heim og i skule til det som dei minstytande kann klara. So gildt det kann vera aa halda uppe sin personlege fridom og raaderett, so kan samfundet paa denne maaten koma til aa døyva eller reint knekkja *det personlege initiativ* og den djerve og geniale skaparevna; dei menn som kann føra samfundsverksemda vidare fram, faar ikkje det vengjefang eller den handlefridom som trengst. Dei vert nednivellerte. Det er manges meining at samfundet just maa vera ei vern um den private verksemd, og daa er det lett aa forstaa at det her er uppe motsetningar i samfundssyn som ikkje kann utjamnast etter noko system. Paa den eine sida staar strevet for aa fria seg fraa eit utlevd patriarkalsk system, paa den andre sida synest det vera ei livssak for varug uppdrift i eit samfund at menn som Eyde, Ford, Edison og andre faar nytta si skaparevne utan fraadrag. Kort og godt: Eit notids samfund toler ingen streng systematikk. Heller ikkje har ein mann eller ei kvinne gjeve upp sin fridom eller sitt demokratiske livssyn um han med opne augo gaar inn paa ei fri kontrakt som tilpliktar dei aa arbeida etter ein annans fyreskrifter. Ei viss evne til aa underordna seg personar liksovel som institusjonar er eit grunnkrav som samfundet alltid maa setja til oss.

Eg nemde at den demokratiske rørsla i sin reaksjon imot gamle patriarkalske samfundsformer kann drivast for langt, like ut i utopien. Det er ei kjennsgjerning som vi faar stadfest naar vi ser ut over vaar tids Europa, at det paa den ytste demokratiske vengen gaar fyre seg ei systematisk nedbryting av ekteskapet som varug forpliktande institusjon. Men her staar vi paa det patriarkalske samfunds naturlege og upphavlege rett og hevdar at fars og mors samandsvar for barnet er eit umissande grunnlag for baade den individuelle vokster og for gode samfundstilhøve. Vi kann diskuttera kor langt den faderlege makt og mynde bør rekka, og vi kann

dryfta kor langt huslyden kann nyttast som fyrebilete for det vidare femnande samfundet; men vi kann ikkje slaa dørene til heimane paa vid vegg og gjera borna heimlause. Uppgaava for heimane er so langt ifraa den aa døyva eller knekkja den individuelle vokster og sjølvhevding, at ho tvert um gaar ut paa aa gjeva individet dei beste vokstervilkaar baade aandeleg og materielt. I denne store oppgaava kann det større samfundet gjeva heimane rettleiding og hjelp; men ingen institusjon kann vera fullgodt *vederlag* for øydde heimar.

S. Hasund.

KRISTENDOMMENS HJERTE

Preken på Universitetet 19de søndag efter trefoldighet. Tekst Math. 9, 1—8. Jesus helbreder en verkbrudden.

Av prof. dr. Chr. Ihlen.

Jesus er kommen fra bergprekenens berg og omkring blandt alle slags mennesker i byene og traktene omkring Genesaretsjøen. Vi finner ham idag i «hans egen stad», Kapernaum.

Nød og elendighet, synd, åndelig sløvhet og maktesløshet, sykdom, lidelse og død stormer inn på ham.

Men — sikker på sig selv og besluttet går Jesus sin gang. Og kampen mot alt dette, som vi nevnte, tjener bare til å la Jesu personlighets hemmelighetsfulle frelsermakt stråle desto klarere frem.

Den åndelige og den legemlige nød må vike for ham overalt, hvor hans livsvei førte ham hen, og hvor det var mulig å tenne en troens gnist i det bortkomne menneskesinn.

Både legemlig og åndelig nød, for det skinner — sjelden forøvrigt så tydelig som i denne tekst — igjennem, at disse to — hvor forskjellige deres innhold og betydning ellers er — bare er to forgreninger av den éne og samme skade, og at de begge kan overvinnes av Jesu frelsermakt.

Karakteristisk for vår beretning er den herlige klarhet, hvormed alt begynner og slutter med det åndelige. Den verkbrudne får ikke lov å komme forbi det personlige religiøse opgjør, men så blir det også ved Jesu nåde budt ham på dette kongelige grunnlag — den frie og fulle syndernes forlatelse. Og det lyser frem av denne beretning, at alt i denne verdenstid står og faller med ordet om den frie syndernes forlatelse, sådan som Jesus alene — menneskesønnen — har makt og myndighet av Gud til å uttale det her på jorden og gi den forsakte sjel del i guddomsgaven.

«Sønn vær frimodig, dine synder er dig forlatt!» — dette ord, hvor det blir rett forstått, fører oss like inn i kristendommens bankende hjerte! —

*

Jesus er som sagt efter Mathæusfremstillingen kommen til sitt kampfylte livsverk fra bergprekenens berg.

Der hadde han trukket op de store ideer og idealer. Idealene for sine disiplers moralske liv her i verden, ideene om Gud Faderen og menneskesjelenes samliv med ham i tro, lydighet og kjærlighet.

Nu er der ikke få mennesker i våre dager, som har vanskelig for å komme videre i sitt kristendomssyn. De vil helst legge sig det til rette efter satsen: Der er én Gud og Jesus av Nazareth er hans profet.

De synes helst slik å kunne bevare alvoret og sannferdigheten — og så får de da forsøke på det. Det kan jo hende, nettop hvis de bevarer alvoret og sannferdigheten, at de vil komme videre!

Men det er ialfall tydelig å merke hvordan spørsmålet: Gudstro — Kristustro brytes med hverandre i nutidsmenneskers sinn, og hvordan den siste kommer til kort i mange tilfelle, idet man ikke mener med indre frimodighet å kunne tilegne sig det nye testamentes Kristustro som historisk og religiøst oprinnelig — og ennu mindre da naturligvis kirkens læredannelse på disse punkter.

Jeg kan ikke se annet, enn at det er synd og skade, et stort kraftspille og en tragedie denne kamp mellem menneskenes tanker om Gud, mange ganger vake og famlende, abstrakte og fjerne og truet av tusen innvendinger som de er, og deres tanker om Jesus, hvis høie idealitet de ikke kan la være å føle — sterkere eller svakere.

Der kunde være mange ting å si i denne forbindelse både om kirkens feilgrep, dens mangel på forståelse, mangel på evne til å holde sitt kristelige syn elastisk, så at det var klart, at det ikke var visse tankeskjemaer om å gjøre som sådanne, men at alt springer frem påny av visse åndelige erfaringer. Og man kunde tale om forskjellige historiske problemer med hensyn til det nye testamente.

Men — én ting er i alle tilfelle sikker, at Jesus aldri har sett det som sin hele eller engang sin vesentligste livsopgave — ikke éngang i bergprekenen — bare å forkynne visse ideer og idealer, men i sin person å bringe *en ny virkelighet* til verden, nemlig den avsluttende og fullkomne åbenbaring av den

Gud, som han forkynte. Og det i den dype mening, at hans forkyndelse bare blir sannhet, fordi han selv virkeliggjør den Guds kjærlighet og åndelige makt, som han forkynner om.

Visheten om, at en sådan opgave var stillet ham, og at han hadde evne til å utføre den, stråler ut av ham og gir sig til kjenne ved alle anledninger og kommer til uttrykk også i de eldste lag av overleveringen i så mangt et bevinget øieblikksord. Som f. eks. her i vår tekst om menneskesønnens fullmakt til å forlate synder på jorden.

Og der gives ikke nogen annen Jesus — jeg sier ikke enn det kirkelige dogmes eller den avsluttede apostoliske forkynnelses Jesus — men enn den Jesus, der har den grandiose frelsermakt, fordi Guds hele samfundsstiftende åndsmakt er i ham. Og dette ny-testamentlige — synoptiske — Jesu-billede er i alle tilfelle det berettigede utgangspunkt og grunnlag for den apostoliske forkynnelses og den kirkelige læres Kristus. Og er der så i enkeltheter noget, der er tenkt galt i kirken, så får det tenkes om igjen.

Kanskje er du, som har tenkt endel over disse ting begynt fra, hvad jeg vilde kalle en feilaktig side og kommet i vanskeligheter med begrepet Guds sønn, og med den evige fødsel av Faderen før all tid og den overnaturlige fødsel i historien av jomfru Maria?

Men begynn da heller med et annet bibelsk forestillingsett f. eks. med den forklaring som Hebræerbrevet i sine første vers gir av Jesus i hans sønnestilling, nemlig at han er «Guds herlighets avglans og hans vesens uttrykte billede» eller som det et annet sted i vårt nye testamente heter «billedet av den usynlige Gud». Og tenk på den herlighet i den historiske Jesus, hvorom evangelisten Johannes vidner, at «vi så hans herlighet, en herlighet som den én enbåren har fra sin far, full av nåde og sannhet.»

Og hvad vi på denne måte lærer å kjenne i Jesus av guddommelig hellighet og kjærlighet og makt det løfter vi op i den evige Gud som noget der avspeiler hans vesen, og samtidig ser vi det altså virkeliggjort på jorden i Jesu Kristi person. Og slik støtter Guds-tro og Kristus-tro hverandre. Og Faderen drar oss til Sønnen og Sønnen lærer oss å kjenne Faderen.

Jo mere man senker sig ned i et slikt syn og lærer å få den

dype ærefrykt for den hemmelighet, som det innebærer, så begynner man kanskje også å ane noget om, at dette Jesu vidunderlige liv, ja hans innerste personlighet — hans jeg — nettop efter evighets-, efter ånds-siden i ham springer som sønnelivet like ut av det uskapte lys, fødes av Ham, kommer fra Ham, har sitt stade i Ham og vender tilbake til Ham.

Under dette synspunkt står Jesus der seierrik over all kamp, åndelig ét med den evige Gud.

Men under det jordiske og historiske synspunkt er det så, at frelserens liv, sammenvokset som han er med de særlige historiske forutsetninger, består i en stadig frivillig menneskelig hengivelse til Gud under kamp og selvhengivelse og lidelse for sine brødres skyld!

Og den éne side av hans personlighet er like virkelig som den annen, den guddommelige og den menneskelige, og de er begge forenet i hans vesens dyp. Og ingen onde makter, som stormer løs på ham kan rive dem fra hinnanen!

Og derfor er han nettop bindeleddet mellem Gud og den syndige verden. Derfor er han slektens frelser, fra hvem syndsforlatelsen og det nye liv fra Gud til evig lov og pris for hans hellige frelsernavn kommer til oss, erhverves for oss. — —

«Nogle av farisæernes skriftlærde sier ved sig selv: Denne spotter Gud» — da han uttalte sitt mektige ord til den verkbrudne: «Sønn, vær frimodig, dine synder er dig forladt.»

I parallellstedene hos Markus og Lukas er dette forklaret tydeligere derhen, at de spør — for sig selv: «Kan vel nogen tilgi synder uten Gud alene?» Og det er klart, at spørsmålet på denne måte rummer et religiøst grunnproblem.

Nu har imidlertid ikke Jesus med sitt ord: «Sønn, vær frimodig, dine synder er dig forladt», benektet, at syndsforlatelsen kommer fra Gud selv.

Og når han forklarende svarer: «Menneskesønnen har på jorden fullmakt til å forlate synder» så skriver denne fullmakt sig i Jesu tanker uten tvil nettop fra Faderen i himmelen, uten hvem Sønnen intet kunde gjøre og ikke leve sitt guddommelige sønneliv her på jorden endog ét eneste øieblikk.

Men atter — den Faderens uendelige kjærlighet til syndere, den tilgivelse i fri nåde, som Jesus forkynner, den virkeliggjør han også i sin egen hellige kjærlighet til syndere.

Jesu hellige livsbillede er også i denne sammenheng ikke gitt oss for å gjøre oss vanskeligheter i vårt trossyn, men nettop for å skaffe troen fast ankergrunn.

Vi kan til sist ikke tenke oss Guds kjærlighet bare i hans sinnelag «deroppe i himmelen»; den må bli en levende virkelighet her på jorden.

Det er den blitt i Jesu hellige kjærlighet, som dømmer all synd, mens han tålmodig bærer dens følger og hjelper oss mot den og således alltid søker samfund med syndere, som lar sig dømme av ham.

Hvem skulde ha fulmakt på jorden til å forlate synder, om ikke han, der aldri gikk på akkord med nogen synd, men som også alltid hadde kjærlighetens overskudd, så at han søkte samfund med syndere og bar deres byrder?

Og aller tydeligst er dette på korset.

Skal da ikke den rettferdiges og kjærlighetsrikes vilje få gjelde? Og er ikke hans rettferdighet sikkerhet for, at Gud er tilstede i ham og vil tilgi gjennem ham?

Jeg har ikke her den opgave å utføre en forsoningsteori. Men jeg har pekt på nogle praktiske oplevelses-sider av saken.

Og jeg tilføier bare én ting: Man setter op mot hinannen: Fri syndsforlatelse av den suveréne nådens Gud eller blodig satisfaksjon, sådan som det er gått for sig i Jesu død. Og man sier: Dette siste er hedensk og utvortes.

Når man stiller spørsmålet slik har man da tenkt litt dypere over, hvad synd egentlig er, og hvad syndstilgivelse er, og hvad den må koste den hellige?

Jeg vil som sagt her ikke gi nogen avsluttet eller fullstendig forosningsteori. Men jeg tror ikke, når tingen er overtenkt, at der egentlig er grunn til å anerkjenne valget: tilgivelse eller blodig satisfaksjon. Hvad er da tilgivelse? Det er dette: Når en moralsk personlighet oplever smerten ved en annens forgåelse mot moralloven, — og ikke bare det men i og med dette oplever at forgåelsen er rettet mot ham selv at han da allikevel tross sin moralske motvilje er villig til å søke samfund for å hjelpe og reise op, — hvis den annen vil ta den moralske dom inn over sig. Det er tilgivelse.

Det er dette, som foregår mellem Gud og slekten i ét eneste historisk opgjør i Jesu korsdød, når syndens oprør her ram-

mer Gud i hans Sønn, hans åbenbarer, som menneskene støter fra sig — og han allikevel bevarer den hellige kjærlighet til synderne. Da kommer Guds dom og Guds syndstilgivelse til oss fra Jesu kors.

Eller, tenk dig det så, at Jesus er det menneskeideal, som Gud fra evighet av har tenkt over menneskeslekten. Dette ideal drepes av menneskesynden, men opstår igjen ved Guds kraft og Guds kjærlighet.

Og Jesus har både virkeliggjort og også forhvervet for oss Guds syndstilgivende kjærlighet og nåde, idet han i lydighet oprettholdt båndet mellem den hellige og kjærlige Gud og den syndige verden. — — —

Men dette er ikke ideer og idealer, som vi kan tumle fritt omkring med, men store alvorlige kjennsgjerninger satt inn i verden av Gud. Og vi kan bare søke å gi en skrøpelig tolkning av dem. Men kjennsgjerningene selv er fylt av Guds ånd og liv og er én gang blitt tolket av syndige mennesker, som første gang oplevet sine sjeles frelse gjennem dem. Og vi har gjennem *deres* tolkning så meget å bygge på, at det er nok også for oss, selv om vi ikke kan tilegne oss alt og kanskje heller ikke forstår alt rett.

Så lenge vi lever bare på ideer og idealer om Gud, stoler vi for meget på guddomsfunken i vårt eget indre alene, på vårt eget bevegelige og omskiftelige religiøse anlegg alene. Disse ideer og idealer former vi til sist, sådan som *vi* finner, at det *må* så være.

Men hvem garanterer, at virkeligheten stemmer med mine ideer og idealer?

Men den, som søker syndernes forlatelse, han lytter anspent efter et svar fra den annen side, efter en virkelighet, som han selv ikke er herre over, men som Gud har satt inn i verden ved Jesus Kristus.

Hvis han ikke finner noget sådant, synker han nedover uten hold og feste i sig selv eller i noget som helst annet, der skulde kunne holde ham. Styrter nedover som de fordømte på Rubens dommedagsbillede klynger sig til andre mennesker og til tingene, men alt styrter.

Men Jesus kan holde, når alt styrter. Vi kan ikke bære våre egne byrder i forhold til Gud, men han bærer også andres byr-

der og sikker i sitt eget gudsforhold holder han de andre, idet han søker samfund med dem.

Uten Jesus er skyldfølelsens og samvittighetens anklager som en morderisk ild, der sperrer veien til Gud og jeg kan ikke komme over.

Men bøier jeg mig under Jesu hellige kjærlighet, som gav sig hen i en selvopofrende død, for at jeg skulde komme over, da brendes skyldfølelsens forbandelse ut i den helliges kjærlighet — for mindre pris kan det ikke skje — og isskorpen i mit vesen brister.

Og så er angeren ikke en ørkesløs og håbløs følelse, som hoppes over — hos den, der arbeider med idealet og ikke egentlig vet, hvad han skal gjøre med angeren.

Men på denne måte er det et opgjør med den levende Gud, selvfordømmelse og selvovergivelse, hvorigjennem jeg blir løftet op til Gud i Kristus.

Og uten dette ærlige «dø og opstå» under syndstilgivelsens nåde blir der intet sundt og sant kristenliv. Hvad nytter å tale om kristendom, hvad nytter alle kristelige møter og store tiltak, hvis den enkelte går forbi det ærlige opgjør med den levende Gud?

Nettop det personlige opgjør med Gud er karakteristisk for kristelig-evangelisk religiøsitet. Jeg'et tapes ikke og svømmer ikke bort i allivet som i indisk religiøsitet eller i det hele i den rene mystikk. Det ansvarlige jeg dømmes for sin synds skyld, men vinnes også igjen som et nyt jeg i et nyt forhold til Gud.

Syndstilgivelsen er kristendommens bankende hjerte. For det betyr ikke bare, at den eller den synd tilgives men i det hele, at der er et samfund mellem den hellige Gud og syndere — den synder, der dømmer sig selv og tror på Guds nåde.

Syndstilgivelsen er det skjæringspunkt, hvori alle kristendommens religiøse overbevisninger løper sammen, og hvorfra all moralsk fornyelse utgår.

Syndsforlatelsens nødvendighet er uttrykk for vår dypeste moralske avhengighet. Vi kan ikke bli gode, gode fra grunnen av, før vi har oplevet, at Gud er god mot oss av fri nåde.

Vi skal heller ikke gjøre gode gjerninger for én gang å bli salige, men vi blir gode og salige ved syndsforlatelsens nåde — så langt det i det hele er opnåelig i denne syndens verden

— ved syndernes forlatelse. Og alt godt virke, al god tjeneste, som vi får lov à gjøre er gudsbarnets frie takknemlighet.

Se, derfor er syndernes forlatelse i Jesu navn det forløsende ord!

Derfor bruser det i mig i en navnløs uro og pine, som skjærer dypere ned enn noget annet, når idealets krav i Jesu hellige person feller sin dom over mig.

Men derfor bever jeg også i en uforgjengelig fryd, når Jesus kommer til mig med sin fredshilsen i syndernes forlatelse og gjør, at den åndelig lamme tar sin seng og går, og alt kommer i den rette skikk og orden overfor Gud og mennesker. —

Og jeg tenker på jordlivets skranker, på sykdom, forkrenkelighet og nød og død. Alt, som stenger for og stekker vår frie livsutfoldelse.

Det er naturlover, som hersker over oss. Ja, vel, det er naturlover.

Men — hvad forandring gjør det i den ting, at den religiøse følelse, slik som den er vokset frem på åbenbaringens grunn alltid har vært klar over — og min samvittighet bekrefter det — at det alt sammen henger sammen med synd. At en menneskehet uten synd vilde ikke allkjærligheten ha stillet på slike kår.

For den troende kan alt dette overvinnes, så det blir momenter i en kjærlighetens lutringsprosess. Men la oss vokte oss for å se for blåøiet, idealistisk på disse ting. Det kan bli oss en snare.

La oss være klar over: Der ligger et brutalt press i alt dette. Det kan bringe menneskene inn i fordervelse og likegyldighet overfor Gud. Men det kan også være et brutalt press, der hjelper til å drive mig inn i sinnets samling for hellighetens og nådens trone for med Guds hjelp «å kunne gjøre motstand på den onde dag og bestå efter å ha overvunnet alt.»

Gud hjelper sine troende over.

Men alt dette sier oss allikevel, at vi er i en verden, hvor Guds kjærlighet ennu ikke hersker fullt og helt.

«Dødslinjen» i hele tilværet understreker sterkt og hårdt mangen gang, at vi ennu er «borte fra Herren», at vi lever i tro og ikke i beskuelse.

Men når Jesus gjør sine helbredergjerninger, da er det

som et varsel om det, der skal komme. Da rives der et rift i skylaget, der skjuler for oss den fulle sundhets og det fulle livs verden, og lyset strømmer inn over oss. Og det virker sammen med hans åndelige helbredergjerning i syndernes forlatelse og den moralske opreisning til en dyp glede og et levende håb også om den fulle sundhet til sjel og legeme! — —

«Sønn, vær frimodig, dine synder er dig forlatt.» Dette Jesu ord skal stå fast for den angrende og troende sjel, nu og i all evighet. Amen.

Chr. Ihlen.

FREUDS BOK

Anmeldt av overlæge KRISTEN ANDERSEN.[1])

I et imponerende verk på 497 sider har Gyldendals Norske Forlag fremlagt *Sigmund Freuds* 28 forelesninger «til innførelse i psykoanalysen». Fremlagt dem i vårt eget sprog. Forlaget fortjener anerkjennelse for dette tiltak. Og *dr. Kristian Schjelderup* fortjener den største takknemlighet for den utmerkede måte hvorpå han har løst sin opgave. Det dreier sig jo her ikke om nogen vanlig *oversettelse*. Oversetteren må utfolde all den kunnskapsfylde og hele den kongenialitet med forfatteren, der alene gjør det mulig hos leseren å skape den tilsiktede forståelse på dette overordentlig vanskelige område. Og dr. Kristian Schjelderup har på en sjelden måte vist sig å være i besiddelse av både kunnskapsfylde, kongenialitet og evne til å overføre de tyske forelesninger til et fortrinlig norsk.

Så vender da denne bok sig til den interesserte almenhet. Den angir sig selv å ville henvende sig nettop til den. Alene denne dens egen intensjon gjør det tillatelig at nærværende anmelder, der selv er helt usakkyndig på dette område, uttaler sig om den.

Hvad der aller først falt mig inn, mens jeg forsøkte å leve mig inn i den tankeverden der fylte denne bok, var et ord av «*Predikeren, Konge over Israel i Jerusalem*». Ordet lyder så: «Og jeg gav mitt hjerte hen til å ransake og til å utgranske med visdom alt, hvad der skjer under himmelen. *Det er en slem plage Gud har gitt mennekenes børn å plage sig med*».

Ak ja, det er en slem plage, Gud har gitt menneskenes børn å plage sig med, denne uophevelige trang til *å søke viden*. Under menneskets lidenskabelig søken efter *viden om livet* ser en mangen gang at det samme menneskes evne til virkelig å *leve livet*, livet i all dets storhet og enkelthet, at den evne

---

[1]) Sigmund Freud: Psykoanalyse. På norsk ved Kristian Schjelderup. — Norsk Gyldendal 1929. 497 sider.

forkrøbles. Hittil har vår søken vel i det hele og store vært rettet utover mot det oss omgivende miljø. Denne gang retter den strebende viden sitt blikk innover mot vår egen sjels aller fineste struktur, ja, søker endog med særlig interesse å hente op alt som måtte ligge skjult og tilbaketrengt *under* bevissthetens terskel. Mangen gang følte jeg under lesningen en usigelig vemmelse. Ikke over den i etisk henseende sikkert overordentlig høitstående forfatter og den likeså høitstående oversetter. Men over dette billede av sjelelivets konstruksjon, der oprulles i denne bok.

Jeg tror personlig ikke at dette billede er riktig. Jeg har den største beundring for psykoanalysen som *forskningsmetode* og som *kurativ metode* i dertil egnede tilfelle. Men jeg tror ikke det samlede billede og den derpå byggede livsanskuelse er riktig. Jeg må imidlertid igjen betone, at dette kun er min *tro*. Det er ikke min *viden*. Jeg kan dessverre ikke sette nogen viden mot all den viden *Sigmund Freud* utfoller. Det må jeg overlate til andre. Selv mener jeg mig bare å måtte ha rett til å si, at disse mangfoldige hypoteser om skjulte og fylogenetiske erindringer dog er rett dristige, så lenge der ikke kan føres sterkere beviser for dem.

Det farlige ved bøker som denne — og der er farer ved dem — det farlige er dette, at storparten av deres lesere er helt usakkyndige og tvunget til bare å sverge til magisterens ord. Men når magisterens ord får de konsekvenser, der vil følge av en tilslutning til denne boks dypeste intensjon, da bør man betenke sig to ganger før man sverger.

Med hele mitt vesens indre bestemthet må jeg reagere mot det som til syvende og sist er det dypeste innhold av boken, den livsanskuelse, der fremgår av den. Det forekommer mig, at denne livsanskuelse finner et meget klart og umiddelbart uttrykk på et sted i boken, der i og for sig inntar en meget tilbaketrukken plass. Der sies pag. 441: «Efter min mening er altså spørsmålet, hvor langt den utvilsomt berettigede sondring mellem seksualdrifter og selvopholdelsesdrifter skal fortsettes, ikke av så stor betydning for psykoanalysen. Psykoanalysen er heller ikke kompetent til å avgjøre dette spørsmål. Imidlertid gir biologien forskjellige holdepunkter for den opfatning, at denne sondring er betydningsfull. Seksualiteten

er jo den eneste funksjon i den levende organisme som fører ut over individet og besørger dets tilknytning til arten. Det er innlysende at denne funksjon ikke alltid innbringer individet nytte slik som dets andre ydelser, men gjennem en usedvanlig høi lystpremie bringer det i farer, som truer dets liv og ofte nok ødelegger det. Sannsynligvis trenges der også ganske spesielle, helt egenartede stoffvekslingsprodukter for å oprettholde en del av det individuelle liv som disposisjon for efterkommere. Og endelig er enkeltindividet — som betrakter sig selv som hovedsaken og sin seksualitet som et middel ved siden av andre midler til egen tilfredsstillelse — fra et biologisk synspunkt bare en episode i en generasjonsrekke, et kortlevet appendix til et kimplasma som er begavet med virtuell udødelighet, å sammenligne med den midlertidige innehaver av et fideiskommis som varer ut over de enkelte innehaveres død». — Denne passus er på ingen måte central. Den er næsten en parantes, der sogar er avgrenset ved tilføielsen «biologisk». Og dog er det nettop slik livsanskuelsen blir; det hele er en bevegelse av den altbeherskende strøm av *libido* — kraften der gjør mennesket til et redskap for slektsbevarelsen. Den gir ham til gjengjeld «lystpremien» — og alle konfliktene med det litt mere mystiske og uklare *Jeg-kompleks*. Og så forresten: ja, forresten så er det ikke mere.

Det eneste håp i det hele fortoner sig for mig nettop å ligge i det der kalles *Jeg-komplekset*. Men heller ikke her er der vel noget vesentlig å håpe. For det betones uttrykkelig og overalt i boken, at *determinisme* helt ut og ubetinget gjelder i sjelens funksjon og i all sjelelig utfoldelse.

Nu. Vi som står på en annen side, vi som gjennem *troens sprang* fastholder, at livet til syvende og sist ikke er rasjonelt og determinert, men irrasjonelt og indeterminert, at der er en *viljens frihet* og at der tilslutt bak alt hviler en *irrasjonell* «årsak», vi bør rolig og uten lidenskap forsøke å sette oss inn i tidens tenkning. Tidens tenkning også på dette punkt. Tidens tenkning er nemlig i og for sig nødvendig. Det er for tenkning og for videnskap nødvendig helt ut å forholde sig *som om* tilværelsen var rasjonell. Og vi på vår side må være klar over at videnskapen intellektuelt sett alltid hittil har fått rett i sin hevden av årsaksrekkens indre nødvendighet. Og antage-

lig alltid vil få det. Nettop gjennem denne spenning mellem videnskapens intellektuelle erkjennelse og vår egen indre trang efter det vi kaller *det evige* — for å samle det alt i et *ord*, nettop i den spenning og den spaltning fødes også den spennkraft, der hver dag påny må føre til *troens sprang*.

Jeg har nevnt dette i denne forbindelse. Bare på den måte kan jeg nemlig overhodet komme over en slik bok som den foreliggende. Og en må *gjennem den* og *over den*. Det nytter ikke å gå *utenom den*.

Boken er som jeg har nevnt velskrevet og på en måte lettlest. Jeg vilde dog — ut fra min egen erfaring — tilråde at lesere, der ikke til en viss grad er fortrolig med den moderne psykologis tankeuttrykk og tankeformer, først søkte en viss orientering herom annetsteds. En utmerket veileder er en til svensk oversatt bok av *A. G. Tansley: Den nya psykologien och dess förhållande till livet.* (Bokforlaget Natur och Kultur, Stockholm). Videre professor *Harald Schjelderups Psykologi*, der imidlertid er tyngre, mere videnskapelig innstillet og i stor utstrekning befatter sig med den eksperimentelle psykologi. Som en motvekt mot *Freuds* ensidige innstilling med hensyn på *libido*-begrepet vil jeg videre anbefale dr. *Richard Erichsens* bok *Erotikk og livsanskuelse.* Man vil i den stifte bekjentskap med en på virkelig sakkunnskap hvilende kritikk av de foreliggende spørsmål.

Kristen Andersen.

TANKAR UM OLAV HARALDSON DEN HEILAGE —

FYRE MINNEHØGTIDENE

Av folkehøgskulestyrar NILS SIVERTSEN.

Den store minnehøgtidi som stundar til for Olav den heilage og hans kristnings og samlingsverk, fell i ei tid som ikkje hev alle best for å lyfta hans livsverk på skjold. Det sterke draget av naturalisme som lenge hev fyllt granskararbeidet i vår gamle sogu, hev havt ein sterk trong til å rydja burt religion og poesi og fedreland ikring Olav Haraldson og hans verk. Kjelde etter kjelde vert dømd ugild å vera. Snorre Sturlasons Olavssogu som i alle tider hev vore halden for meisterverket i vår gamle soguskriving, skal helst vera å rekna for diktarverk. Og Snorre skal få æra av å vera vår store gamle diktar i staden for vitskapleg granskar og soguskrivar. Eg trur helst at han sjølv vilde vera mindre vel nøgd med den nye æra. — Men det finst både legende og onnor diktning i sogune. Og dei er skrivne eit par århundra etter hendingane. Og dermed er dei helst verdlause som kjeldor å rekna. Ja, so lyder det.

Framum alt vert dei kyrkjelege kjeldor vraka og kasta. Legende! Legende!

Det som skal få gjelda, lyt falla saman med eit heilt naturalistisk syn på menneskje og hendingar.

Det er ei hel rad med større og mindre verk som er skrivne ut frå slik tenkemåte i seinare år, heilt frå Edv. Bull: Folk og Kirke i Middelalderen, og til J. Schreiner: Olav den hellige og Norges samling, som kom i år.

Endå dette siste arbeidet hev det ikkje vanta på lovord over i dagspressa.

Som i all naturalisme vantar det syn for store umråde av menneskjeleg sjeleliv i denne soguskrivingi. Det vert ein kon-

struksjon etter skjema og geometrisk line som aldri svarar til røynleg menneskjeliv. Men endå hev slik gransking sitt verd. Ny kunnskap vert dregen inn. Nye synsmåtar kjem fram som tvingar til ettertanke og prøving. Og um det no er so at den som kan fortelja noko vondt um folk, jamt fær mange til å stana og lyda, so leidest ein då til slutt og spør etter noko betre. — Og:

Lovet være Himlens Gud!
De ædles æt dør aldrig ud.

Og so hender det midt i denne tidi med all avheidringi, at det stig fram ei soguskriving som klårare og sterkare enn nokor tid fyrr let dei indre drivkreftene koma til sin rett. Mykje som det naturalistiske grunnsynet ikkje veit å gjera anna med enn å kasta det på skraphaugen, vert lagt fint og vyrdsleg saman og reist upp til fagre byggverk.

Her kjem vel enno ein dag då Snorre Sturlason sit for høgbordet i hallen med si Olavssogu. Og vi lyder på hans sterke tale. Og då veit vi meir um kva som er røynleg og ikkje røynleg enn tidlegare tider. Men vi veit og at det som er dikt kan hjelpa oss til å fata djupare og rikare den røynlege sanning.

Ein av dei som hev kjent seg kalla til å vera med på den store utrydjing er presten Ivar Welle i si «Kirkehistorie», der han i 7de hefte fortel um Noregs kristning. Um dette arbeidet er ei frukt av sterk og samvitsfull gransking, eller um det fullt so mykje er eit arbeid til å motverka dei katolske tendensane som kanskje kunde vakna ved 900 års festane, er sant å seia noko uklårt for meg. Men det kjennest noko rart at fyrste freistnaden av ein norsk prest i ny tid på å gje folket vår kristnings sogu, skulde bli eit verk som ein i alle fall når det gjeld Olav Haraldson, lyt døma um frå humoristisk synsstad. Det tykkjest endå meir underleg av di at når Olav og hans verk fyrst er gjort til lått og løgje, so skal det likevel vera eit sant storverk.

Kven var Olav Haraldson? — Lat meg minna um nokre ting som vonleg er visse. Han var av Harald Hårfagres ætt, født kring eller helst i 995. Han hev Haraldsætti si tidlege mogning og vert sendt ut i hardt vikingliv i 12 års alder. —

Når vi vil trengja noko djupare inn i ein personlegdom so

vil vi gjerne kjenna noko til barndom og ungdomstid, — Snorre gjev nokre drag frå mor hans som er vel verd å tenkja yver. Men kva møtte han i ungdomen, i «åndens skabertime». Møtte han då noko av ånd med ei livskraft som fengde og tennte? Det heiter i den gamle Olavmessa: «Å Englande tok han å Gud at trua, ok i borg dæirri er Røm hæitir, dar let han kristna sic. Nu degar han var tvegin hinni hælgu skirn, då gerdisc han allr annar madr — — — — oc gerdisk fyrirgangsmadr um trufylgiu.» Desse ordi frå denne gamle teksten som alt erkebisp Øystein seier er komen frå antiquitas, hev tvo stader der Olav som ungdom skal ha møtt noko avgjerande. I England og i Nordmandi, hjå hertug Rikard i Ruda.

Då han kom til England i 1009 var han unge ville vikingen. Sigvat skald let oss fylgja han frå slag til slag. Han er i lag med Torkell den høge, ein dansk hovding. Då fangar dei på eit herjingstog den engelske biskopen Ælfheah. Biskopen er den same som nokre år fyrr hadde lært og truleg døypt Olav Tryggvason. Vikingane vilde tvinga ut løysepengar for han. Men biskopen sa nei, han vilde ikkje senda bod til venene sine um å løysa han. Då tok villskapen vikingflokken, og dei drap den gamle biskopen, ein av dei mest lysande menn i den angelsaksiske kyrkja. Som ein av hovdingane kan vel snaudt Olav ha vore heilt utum desse hendingane. Det var då kong Æthelred baud folket sitt å halda tri dags bøn og faste til å få Guds hjelp imot dei fæle vikingane. Og av det som vart spart i fastedagane skulde dei gje ein kornskatt åt fatigfolk til Mikkjelsmesse. Denne kornskatten meiner professor Taranger han finn att i det Mikjalskornet som Olav førde inn i Noreg ved kristenrettene som hjelp for dei fatige. Og han ser denne skatten som eit minne um desse hendingane. —

I alle fall gjorde dei fred snart etter. Og Olav vart kong Æthelreds mann i krigen mot danane. Det torde kanskje alt i dette vera høve til å sjå ein meir mogen ettertanke. Olav Tryggvason hadde og halde seg til England, og danane var hans fårlegaste motmenn. — Og ein skulde tru Olavsmessa må ha rett: Utan kjennskap til kristendomen var han sjølvsagt ikkje etter desse åri i England hjå kong Æthelred. Men på den andre sida, — det var visst ikkje no av dei rike åndsens tider i den engelske kongsgarden. Men so kom han over til

Nordmandi og var i Ruda i tvo vintrar. Og der møter han no Cluny-rørsla i all sin brennhug og styrkje. Olavsmessa let dette møtet vera avgjerande. Og det må ha vore so. Heile hertugsgarden er just i desse åri fyllt av Cluny-livet. Hertug Rikard den andre er i fullt arbeid med å få skipa um klostri i landet sitt. Han hev kalla inn den vidgjetne munken Vilhelm av Dijon, den mektige forkynnaren, den stride asketen, ein av dei duglegaste og sterkaste førarane i Cluny-rørsla i lange tider. Ei heil rekkje av kloster skal han få inn i skipnaden. Fecamp tett ved Ruda der no kong Æthelred bur i landflykt, hev alt lenge høyrt Cluny-brørne til. Dit kom ofte hertugen med fylgjet sitt, og han synte alltid klosterbrørne den største vyrdnad. Og åboten var honom ein ven og rådgjevar.

No veit alle for ei veldug makt Cluny-rørsla var i Frankrike og England ved denne tid. Og ein må spyrja seg sjølv um ikkje eit nytt kristningstiltak i samtidi skulde ha nokon samanheng hit. Liv plar koma av liv. Og her var det i mektig frambrot. Og hadde just no ved hertugshoffet i Ruda ein årestad med logande eld. — — Den unge munken Odo samla 12 ungdomar tidleg i 10de årh. i klostret i Cluny i Burgund. Han var brennhuga og klårtenkt og vona på ei uppreisning i kriste folkeliv ut frå ei uppreisning i klosterlivet. Han fekk løyst klostret heilt frå bispemakti so det stod heilt fritt. Bodet hans var lydnad, heil lydnad mot åboten. Men fyremålet var å reisa upp lydnaden mot Gud og mot riket i heile folket. Lydnad som livs ideal. Odo var ei stor-ånd, og han åtte elden som tennte, so dei samla seg um han som i kristen eldhug vilde gjera sitt liv til ei Guds teneste. Det vart ei heil rekkje med sterke og duglege førarar, rørsla breidde seg og auka i velde. Kloster reiste seg burtum kloster. —

Etter Karl den stores dagar hadde riksmakti minka. Borgherrane hadde løyst seg frå kongsmakt og fast landsstyring og rådde kvar sine umråde med nedkuva bønder. Det vart endelaus feide. Vikingflokkane hadde fritt spel. Biskopane vart same slag herrar i sine borger, og med sine herfolk. Kyrkjor og prestar fekk berga seg som dei kunde. Kristendomen veikna burt, kyrkjelivet låg nede. Røving og vald rådde. — Odo hadde fata den store skaden, lovløysa. Lydnaden måtte

koma att, lydnad i sjølve tenkemåten og pliktkjensla. Munkane gjekk fyre i det stridaste asketiske klosterlivet og vann ein svær vyrdnad. Mektige botspreikarar stod fram millom dei, og ålvoret vakna i vide krinsar. Fyrstane lærde å høgvyrda dei sterke førarane og søkte råd og rettleiding hjå åboten i Cluny. I England var kong Edgar konge 959—975. Han tok munken Dunstan til sin fremste rådgjevar, og klosterlivet tok eit veldig uppsving. Biskop Osvald var munk frå Fleury i Frankrike, han måtte preika på kyrkjegarden, sidan domkyrkja vart for lita.

Ikkje er det å undrast over at fyrstane hadde hug til å hjelpa fram ei rørsla som reiste hugen i folk til slike fyremål. Duglege unge fyrstar kunde vel bli gripne av ei livsuppgåve som å sameina eit sterkt riksstyre med trygg landefred. Og dei kunde vel gleda seg over eit kyrkje- og klosterliv som reiste viljen til ordna og fredeleg samfundsliv. Det er vel ein samanheng i det når det er so mange kongar og fyrstar i Europa fyrst på 1000talet som ber namnet «den gudlege» eller «den heilage».

Det er til å skipa klostri i Nordmandi inn i denne samanhengen at hertug Rikard hadde kalla inn den store føraren og talaren, munken asketen Vilhelm av Dijon. Og hans tid i og ved Ruda fall i dei same år som Olav Haraldson var gjest hjå hertugen. Her er det i denne tid i sanning ein glødande åre. Skulde so ein emneleg ungdom som han gå umerkt ut or denne elden. Han er i 18 til 20 års alder og tidleg røynt. Truleg vonbroten av tiltaket sitt med å hjelpa «Adalråd den rådville». Her i Ruda ser alle på vikingelivet som noko undermåls, og heiden sed vert ikkje tolt. Biskop Robert, hertug Rikard, den unge djerve presten Rudolv frenden til biskopen som vilde vera missjonær, — og so Vilhelm av Dijon, den strenge og sterke lærefaren som alle bøygde seg for i age — alle såg på vikingeliv- og ferd som heilt uverdig. Andre og høgre fyremål skulde ein ung fyrste ha for sitt liv. — Han er inne i krinsen. Han er nyst døypt. Han er til upplæring hjå biskopen. Han lever kvar dag i det som går for seg. Høyrer um hertugen sitt ålvorlege styre til å halda trygg landsfred, høyrer um sjølvråduge stormenn som lyt tvingast til å bøygja seg for lov og landsrett. Og han er sjølv kongs-

son, — erving til eit rike, til Noregs rike som og Ruda-jarlane var ætta i frå. Må det ikkje vera noko meir enn eit slumpehøve at den unge Rudolv, frenden til hertugen og biskopen vert bispevigd og fylgjer med då Olav bryt upp og reiser til Noreg våren 1015? Er det so at både biskop Robert og hertugen og heile krinsen er med i voner og bøner for Noregs kristning og sender fylgjet i veg med velsigning og gode ynskje?

Han fer innum England og fær med seg prestar, tvo er bispevigde Grimkjell og Sigurd. Grimkjell skal etter det sogune seier vera brorson til Johannes Sigurd, Olav Tryggvasons hirdbiskop.

So finn vi han att heime i Noreg. Fast og greidt finn han seg til rette. Det går bra, — han vinn riket og tek til med sitt kongsverk. Vi høyrer eit ord frå fyrste møtet: «Skal ek ok svå upp hefja dette tilkall at annat kvart skal vera, at ek skal eignast riki dat alt til forråda er deir felde frå Olaf konung Tryggvason frenda minn, eller ek skal her falla å frendleifd minni.» Det vart det fyrste, å reisa upp att Noregs rike og tryggja og freda grensone. Det kosta kamp. Han måtte slå motstand ned. Upplandskongane laut missa sine smårike. I dei norske utbygdene rådde mektige jarlar. Dei laut bøygjast. Riket laut vera eitt. Høgadelen laut inn under lov og landsrett som andre. Vikingar gjorde strandhogg, røva og rana. Det må bli slutt med slikt. Det høyrde ikkje til i eit kriste land. Der skulde det vera trygd for liv og eigedom og arbeids frukt.

Misjonen måtte koma i gang. Heiden used rydjast burt. Folket måtte bli døypt. — Og misjonen kom i gang. Sume stader i dalane vilde dei ikkje vita av korkje bisp eller prest. So måtte det makt til. Slik som Augustin hadde lært, — og som sikkert og Vilhelm hadde meint, — og som vel og Grimkjell og dei andre bispane meinte. Og når motstandet var døyvt, laut dei reisa krossar og vigja døypestader og altar til dei kunde få upp kyrkjor. Men trolldom laut reinskast ut av land og rike, — trollmenn og trollkjerringar laut døy, det sa all rett kristen lov. — Eit sterkt rike, og eit kristna folk! — Dit vilde han, og dit skulde han. — Han er både hardbeitt og from, — som Rikard og som Henrik i Tyskland og som Edgar

i England, — og som sogune fortalde um den store Karlamagnus.

Ja, so seier sogune.

Men sogune skal ikkje vera å lita på. Mannen og verket hans skal vera umdikta. — Men so er då noko berga frå samtidi. Han var då ikkje berre tanke og vilje, — han var då skald og, og lovgjevar. Vi hev enno att nokre skaldevers frå han. Og vi hev ikkje so reint lite att av lovene hans, — både her i landet og på Gottland og vonleg på Island. Og vi hev ei mengd skaldevers, og nokre heile skaldekvad som er nokorlunde heile frå hans eigen krins, serleg frå Sigvat Tordson. Og vi hev Stiklestad kyrkje bygt over staden der han fall, og vi hev Nidaros by med domkyrkja bygt over minnet hans. Og vi hev nokon av dei gamle tekstene som var lesne i kyrkjone då han vart helgen få år etter han fall. Og vi hev Adam av Bremen og ymist anna.

Seier no det som er berga frå samtidi sogune imot? Eller er det andre og meir truverduge sogur hjå andre folk som seier våre imot.

Eitt er i alle fall visst: Sogune gjev eit bilete av Olav Haraldson og hans verk som høver ypparleg med det ein måtte venta dersom han hev fått sin åndsdåp av livsrørsla frå Cluny.

Og ein kan visst ikkje seia at sogune sitt bilete av Olav og hans verk vert øydt av skaldekvadi frå samtidi.

Eg hermer tri vers av Sigvats ervedråpa:

Dei som illverk yrkte
ofte baud gull det raude
kunde dei kaupa seg undan;
men kongen dette deim neitta.
Av let han hogga hovud
på herjarom, — so skal fredast
rike; dei radt fekk kvitta
ransverk andre til merke.

Mæte drottnen som metta
mest vargar, *dei fleste*
tjonsfolk tynte og ransmenn, —
tjuvskap hefte i stuven.
Kongen tjuvsnotar natne
nådig let sakna både
hender og føter. *Landsfred*
fulltrygg so han bygde.

Mest det velde viste
at av *vikingar rikleg*
mengd sitt hovud let kongen
missa for sverdi kvasse.
Vidt seg vann i mannrøyn
våpngagn far åt Magnus.
Utsynt til ære tente
Olav Digre hans sigrar.

(Etter R. Flo.).

Ein kunnig mann hev sagt at dette er fyrste gongen ein ser ordet landsfred brukt i norsk.

Kven er det so denne faste og strenge landsstyring skal koma til gode? Kven fær godt av desse sigrane som «utsynt tente Olav Digre til ære». Det er sjølvsagt bøndene, og det er «torparar og verksmenn». Det er det ålmenne folket. Dei rike herjarane fekk sin strenge dom, her hjalp ikkje raudt gull. Småtjuvane slapp med å missa hand eller fot, — kongen var nådigare mot dei. Men «han styfdi tyvdir». Men hardast var han mot vikingane. Her måtte sjølve tenkjemåten vendast. Det er feidene han kjenner frå ungdomen i Nordmandi. Det er sjølve den gamle tid han her brytest med.

Vi hev eit gamalt ord um verdet av skaldekvad som historisk kjelde. Skaldane kunde bruka sterke ord i sine lovkvad. Men dersom det dei priste var beint fram lygn, so vart kvadet til spott og ikkje til hylling.

No er det vel vågsamt å føra ein grunnsetning som denne over på dei sekvensane som vart brukt ved Olavsmessa eller på dei tekstene som då vart framsagde. Men er det no ikkje og noko underlegt i dette at det som vart framført i dei store høgtidsmessone. — altso forma eller i alle fall godkjent av biskopen — kanskje alt av Grimkjell eller Rudolv eller Sigurd som alle tri levde inn i helgentidi — at det reint sjølvsagt skal strjukast som historisk kjelde? Kunde ein ikkje ha venta at dei som serleg ber andsvar for Noregs kyrkje no til minneåret vilde leggja eit ålvorlegt arbeid i å klårleggja kva som vonleg er historisk rett av det som kyrkja då tok andsvar for. Eller er det som då vart framført i seg sjølv slikt, at ein utan vidare er nøydd til å sjå burt i frå det som rett og sann sogu? Det er mykje legende. Og legenden er i seg sjølv ei form for dikting, — eit slag uppbyggjelegt eventyr der røyndom og dikt

glid fritt over i ein annan. Men det finst og stykkje som heilt klårt er tenkt som pålitleg forteljing um Olavs liv og verk, og som er forma mykje tidleg, — truleg innan fyrste mannsaldren etter Stiklestadslaget. Eg tek med dette av martyrakten or Gamalnorsk homiliebok: —

«Mykin floc ok godan å litilli stundu dro hinn hælgi Olafr konungr til miscunnar vid Gud oc alla hælga menn. Då braut han ok brændi hæidin hof oc ræisti kirkiur i stad, oc skipade til prestum oc kennimonnum at vinna dæim kristni oc alla tjonastu. Sidan snerest folc allt til åstan vid Gud med mikilli idran, nittu då hæidni oc alsconar villu.» Mun ikkje dette er ei fråsegn om Olavs del i kristningsverket som i all hovudsak let seg forsvara. Adam frå Bremen som skreiv i 1070 åri brukar då og mykje sterke ord um det herlege umvendingsverket i Noreg. Og um dei tvo biskopane Grimkjell og Sigurd seier den eldste Olavssoga: «Dei var båe vise og lærde, trufaste og pålitelege, frygtlause og raske i alle fåror, veltalande og milde — og retttvise i alle sine domar.» Dette er då i alle fall ord frå samtidi um Olav og hjelparane hans, og deira kristningsverk.

Det heiter vidare i Homilieboki: «Han sette lov mann og mann i millom, han som sidan er halden over heile landet, at dei mektige må ikkje kuva fatige under seg; men kvar skal råda for sitt som rett er, og vera nøgd med det som Gud hev etla kvar til å råda. — Det sette han og i lovane kva lærde menner på Guds vegner skal yta åt folket, og kva takk og ære dei skal ha av folket til attergjeld. Kvar som vil granska desse lovane skal sjå korleis hans tru var til Gud, kor trufast og velgjerande hans styring var for landsfolket, kor miskundsam han var, og kor varmt eit hjartelag han hadde for kvar ein som var stadd i ringe kår.» Som ein ser er det her mykje tale um lovane som Olav sette og måten han hevda dei på. Det tok mange år fyrr Olav Haraldson kom so langt at han fekk ein lov for Noregs kyrkje som galdt for heile landet. Fyrst i 1024 kunde han halda utsendingsmøtet på Moster der kristenretten vart utforma og godteken av tillitsmenner for dei ymse lagdøme. Eg trur det er vel verd å ansa at sogune berre so vidt nemner at desse lovene vart vedtekne på lagtingi. Det syner vel toleg visst at ved den tid var det ikkje

lenger nokon motstand mot kristningi. I alle fall var det ikkje nokon som reiste nemnande motstand på noko ting. I sjølve denne freden kring gjenomføringi av kristenrettene må det liggja eit sterkt vitnemål um kor sterkt kristendomen då hadde trengt inn. Etter sogune kan ein fylgja denne saki på Frostating. Og eg skynar det so at kyrkjesogugranskingi i hovudsak stadfester det sogune fortel. Då Håkon den gode møtte på Frostating med kristendomsbodet, møtte han ein motstand som ikkje let seg bryta. — Olav Tryggvason vann lenger fram. Med å setja inn krigsmakt fekk han tvinga trøndene til dåp og til å tola missjonen. Men eg kan ikkje finna det trulegt at han fekk vedteke nokon lov på Frostating um eit ålmennt tru- og sedskifte. So møter Olav Haraldson etter 9—10 års landsstyring med lovframlegget frå Moster. Og så glid det stillt og fredeleg inn i loven. Kan ikkje det stydja ordet frå Olavsmessa: Mikin floc og godan å litilli stunda dro hinn hælgi Olafr Konungr til miscunnar vid Gud oc alle hælga menn.»

Og når ein veit at lovene hadde ein fast kornskatt, Mikjalskornet som kvar bonde skulde yta til hjelp åt fatigfolk[1]), so er det då i alle fall nokon grunn for ordi «og kor varmt eit hjartelag han hadde for kvar ein som var stadd i ringe kår.»

Men det er vel rimeleg å tru at desse ordi og liksom skaldeversi hjå Sigvart, talar um styringsverket meir ålment. Landsfreden som han bygde, riket som han freda med lovane han sette og måten han hevda dei på. Kyrkjeteksten seier det med høvelege ord til å lesa i kyrkja; skalden seier det som skaldar brukte. «Dei rike må ikkje kuva dei fatige under seg, men kvar skal råda for sitt som rett er, og vera nøgd med det som Gud hev etla kvar til å råda.» — Soleis formar bispen(?) kong Olavs styring. «Av let han hogga hovud på herjarom, so skal fredast rike», — seier skalden. — Men truleg meiner dei umlag det same. Det hev vore hovudsak dette å byggja landsfreden; hovudsak for han som for dei andre fyrstane som fekk Cluny-tankane brent seg i hjarta. Kong Olavs kristningsverk hev desse tvo sidone: *Misjonen.* Det vart no i hovudsak biskopane som måtte styra med den. Kongen hadde der berre å

---

[1]) Likeins skulde all mat som vart innspart i fastetiden vera til hjelp åt fatigfolk.

rydja veg. Diverre, dei eldste kyrkjemennene våre hev ikkje gjeve oss nokon krønike. Og sogune fortel helst det dramatiske. Det stille fredsamme misjonsarbeidet vart gløymt. Og i dikt og segn forma det seg som kamp mot trolldomen som i «Åsmund Flagdegjæva.» Men her og der blenkjer eit minne fram. Eit fint ettermæle over Olav Tryggvasons biskop Sigurd, — eit ord um Rudolv som fyrst var i Noreg medan Olav levde og der etter 19 år på Island — so lenge helsa var til, — og det eg tok upp um Grimkjell og Sigurd or den eldste Olavssoga.

For kongen vart likevel *riksstyret* det fremste. Men i det låg og ein misjon. Lydnad mot lov og landsrett var eit Guds krav gjenom kongen.

Men dette kravet er kongen andsvarleg for imot Gud. Han skal vera vern for dei verjelause. — Når dei trøndske bøndene møtte på tinget og lyste kong Olav heilag å vera, so måtte det vel ha ein grunn. Og grunnen ligg vel i minnet um hans rettvise og sterke styring etter grunnsetningar som dei heldt for guddomlege. «Den mektige må ikkje kuva den fatige under seg». — Ein sterk mann var Olav Haraldson, ein vilje som aldri tykte han fekk gjort nok. Men som fekk gjort so mykje av det han vilde at det lyste over livet hans. Eit par blenk fell over han frå dei små skaldeversi som er til etter han. Han er kvinnekjær, det er hans *synd*. Han elskar ei kvinne so ho tek freden hans. Men ho er annan manns kone «So er det sund stengt for mine skip».

Og so er det eit lite kvad til Ingegjerd i Gardar. Ikkje meir enn det er, det syner eit levande menneskjehjarta, ein mann som kjenner og tek striden med seg sjølv. —

Sigvat hev eit vers um då Olav bar litle dotter hans til dåpen. «Hov henne heim or heiden dome og gav henne namnet Tove». Mun namnet kunde tolkast «Deo-ve», — vigd Gud? Sogune fortel um hans veldige ro. Som i Agvaldsnes kyrkje da han stod still og lydde messa til endes medan Erling Skjalgson skipa hermakt imot han.

Han må ha vakse upp for folket i levande live. Dei måtte vel sjå «kor velgjerande hans styring var for landsfolket, kor trufast han var og kor varmt eit hjartelag han hadde for kvar som var stadd i ringe kår». — Han styrde då riket i 12—13 år. Og i Trøndelag var han nok mest. Der var nok heimen

hans. Skulde so ikkje i alle fall trøndene ha skyna det gode han vilde for folk og land? —

Eit hovudspursmål i Olavssoga vil det alltid vera um det er so at bøndene etter eige tiltak reiste seg imot han og slo han ned på Stiklestad. Dette spursmålet hev eg fyrr greidt ut um og skal no berre heilt stutt seia noko um det.

Fyrst må ein koma i hug at Noreg var herteke land då Olav laut røma til Gardarike, — og at Kong Knut var herre over ei stormakt: Danmark—England. Da Kong Knut for nord gjenom landet og la det under seg, stemde han til seg alle menn med nokor makt og tok truskapseid av dei og gislar til pant på truskapen. Dei fleste av lendermennene ser det ut til hadde alt fyrr vore i forståing med han. Overgangen til Knut fyrr dei soleis vart tvinga, kan ein vel berre tolka som missnøgje med den nedsetjing i makt og inntekter som fylgde med kong Olavs lover og landsstyre. Og so hug til hemn for sume av dei «vikingar som fall for sverdi kvasse», — og sume andre som måtte ta straff av ein eller annan grunn og «ikkje fekk kaupa seg undan».

Men noko slikt trur eg helst det vandt skal finnast når det gjeld bønder og arbeidsfolk. For dei må Olavs styre ha vore til trygd og fred. Men hersamlingi på Stiklestad er då likevel kalla «Bondeheren», eller berre bøndene. Men just dette fører tanken inn på ei løysing. Leidangen er gjerne kalla «Bondalidit» i sogune. Og når ein tenkjer seg um, som trur eg alle ting skal tala for at det er leidangen, riksheren, som strider mot kong Olav på Stiklestad.

Sogune seier at Knut kravde av alle som han fekk tak i at dei skulde verja landet mot kong Olav um han søkte heimatt, og taka livet av han um dei kunde koma til. Når no Knut er konge og rår over retten til å by ut leidangen, kva er då rimelegare enn å skyna dette slik at lendermennene kvar i sin krins skal samla leidangen og føra mannskapet til kampen imot kong Olav der han måtte vilja våga seg inn. Og soleis fortel då og både Snorre og Flatøyboki. Og dei fortel med so mange sermerkte drag at få ting tykkjest vera betre stadfest. Talet på herfolk umlag 7000 mann tykkjest og å høva bra med leidangen nordum Rogaland.

Men er no dette so, er Bondeheren på Stiklestad leidangen,

riksheren, utboden i kong Knuts namn av lendermennene, so er ikkje denne hersamlingi noko vitnemål um hat og hemn frå folket si side mot kong Olav og hans verk. Og noko anna vitnemål trur eg vandt skal finnast.

Det finst eit vers av Tormod Kolbrunarskald som han kvad etter slaget på Stiklestad:

«Bleik er kjempa no,
blod av såri renn.
Djupe merke av Dagsrid
og danske våpn svida.»

I kong Olavs fylgje tok dei nok ikkje i mist på korleis det hadde seg med den heren dei hadde imot seg. Han førde danske våpn. Det var kong Knuts her.

Det som sogune gjev att av danskebispen Sigurds tale er då og heilt klårt. Dei må hugsa truskapen sin mot kong Knut, han som alle menner er mest skuldige å tena. Men kunde no ikkje bøndene la vera å møta når utbodet kom. Ånei, det var visst uråd. Då måtte no i alle fall lendermennene og ha stade Knut imot. For den einskilde bonden eller torparen var visst det klåre undergangen. Med all den skilnad som det sjølvsagt er, so kan det endå vera upplysande å koma i hug Sørjydane i Heimskrigen. Dei laut møta til fronten med tyskarane og slåst mot franskmenn og engelskmenn. *For* dei som kuva folket ned, *mot* deim som dei vona på hjelp ifrå til å vinna att fridomen. Stort tyngre kan vel ikkje tragedien vera.

Er det so truleg at bøndene kjende si eiga stilling, at dei visste dei var i kamp mot sitt eige lands fridom og ære?

Det må ein vel tru.

Tvo, tri år fyrr hadde leidangen vore ute til landeverje. Kong Olav hadde vore førar. Dei hadde vore på ferd i nokre månader. Skulde ikkje kongen og hans fremste menn ha gjort noko til å klåra synet på den uppgåve dei hadde?

Sigvat kallar ein stad Olav: «Ordsæle min drottin». Det var sikkert mange, truleg dei fleste som no stod i «Bondelidit», som då hadde vore med kong Olav til å verja landet mot den same kong Knut, som no åtte heren dei stod i.

Dei sigra. Men det er inga sigers glede. Og alt um våren driv trøndene danskebispen Sigurd ut or Nidaros. Er det for

talane skuld som eggja til hat imot kongen? Det må vel vera verd å ansa på denne fiendskapen imot bispen, at han er der fyrr Einar på Gimse og biskop Grimkjell grip inn. At det soleis er folket som fyrst reiser Olavs sak. Og likeeins at Einar og Grimkjell hev so sterk stød av folket at dei kan driva fram helgenlysinga midt fram for synet på det danske riksstyret. Glælognskvida sitt vitnemål må her helder ikkje gløymast. Eg skynar det so at dei lærde er toleg samde um at kvadet er frå 1031 eller 32. Og då skalden er kong Knuts trufaste mann, er det vel greidt at den råd han gjev herskapet er vel meint. Og rådi er den: «Du Svein, bed du Olav at han vil unna deg sitt rike.» (Ver med i Olavsdyrkingi, um du skal rida stormen av). — Det er eit svært vitnemål um styrken i rørsla at skalden klårleg sjølv er riven med.

Er no dette eit umslag? — Er det ikkje heller eit gjenombrot av kjærleik og høgvyrdnad. — Og harm for at dei var tvinga og kanskje i nokon mun narra til å vera med og drepa rette hovdingen sin. Han som hadde «bygt landsfreden fulltrygg» kring heimen deira.

Vi veit at reisingi førde heilt fram. Einar heldt førarskapen. Ikkje noko avgjerande fredsbrot fyrr rette tid kom. — Då det so truga med ufred imot Knut frå Nordmandi var rette blenken komen. Og Magnus Olavsson vart henta heim. Men det var ein mykje vågsam uppreist. Kong Knuts velde stod like mektig og trugande. Storfloten hans kunde dukka upp framfor Nidaros. Det var klårleg fullt ålvor. Ikkje minst for Einar. Trugsmålet frå Alfiva var ikkje berre tome ord. — Einar våga verkeleg alt. Skal det so vera ulovleg å tru at han er driven av edle krefter? — Og at trøndene som fylgde, og hadde noko som rørde seg i bringa.

Dei var vel menneskje, — dei som vi er det. Og gjer vi noko som er verd å tala um, so kjem det vel innanfrå. Og mun det ikkje er minnet um Olav Haraldson, som gjev eldhugen i den reisingi som samlar fyrst trøndene og so heile folket. Minnet um den sterkaste viljen, den stridaste rettssansen, hjå den mest ålvorlege brennhuga gudstenaren dei visste.

Den seinare soguskriving hev funne seg eit par prov for at det ikkje var noko ålvor med kong Olavs kristendom.

Den eine er talen hans til heren der han lovar kvar den løn

etter kampen som han sjølv rydjer seg rom til. — Mun det var imot nokon kristen tenkjemåte um kva som sømde seg *i krig* i dei tidene? — Krigen hadde vel då som mykje seinare sin eigen rett.[1])—

Det andre provet er eit vers av Sigvat som finst i Flatøyarbok.

Sumir trudu å Gud gumnar
grein var lids å midle.
Folkorostar fylkir
framrada tigu hade.

Fregr bad han å hægre
hand kristit lid standa.
Fedr Magnus bid ek fagnla
fljott mætum Gud drottni.

Dette verset skal syna heilt visst at Olav hadde heidningar i heren sin på Stiklestad. Endå ein veit kor stor vekt sogune legg på at Olav ikkje vilde ha udøypte med i heren. —

Eg trur ikkje at dette verset høver til å velta dei sterke vitnemåli frå sogune. Både er det i seg sjølv heilt utruleg at kong Olav skulde ha skipa heren til slag etter eit slikt umsyn, det og sogune vitnar imot. Men det er verkeleg utruleg at kong Olav skulde ha våga eller vilja gå i kampen med udøypt folk i fylgje. Han hadde då eit ævelegt andsvar for dei udøypte som fall. Ingen udøypt vart då frelst. —

Men ein veit heller ikkje um samanhengen åt dette verset. Det kan t. d. tenkjast å gå attende på ei tid so lenge fyre slaget at kongen då talde upp fylgjet sitt og vilde vita um alle var kristna. Sogune fortel då um ei slik mynstring på ferdi over til Verdalen. At heren då var «skild i serlag» er vel mykje truleg. Men um no kongen i ei slik mynstring bad «å hægre hand kristilh lid standa,» og dei udøypte til vinstre, so kan kongen godt ha gjeve flokken til vinstre valet millom å ta kristen dåp eller å fara sin veg.

Det er og utruleg at Sigvat i dette verset som bed so fagert for kongens sjel, vilde blanda inn ei so fæl synd som det vilde

---

1) Er sogune pålitlege når det gjeld desse talane, so fær dei vel vera likso pålitlege når det gjeld Kong Olavs svar til Finn Arneson um å brenna Verdalen.

vera å føra heidne menn i kamp. Då er det heilt ansleis rimeleg at verset ber bod um kong Olavs tru til Gud som våga å skilja ut dei som ikkje vilde taka dåpen, endå han hadde helder lite mannskap, som Sigvat seier i eit anna vers. Med denne tolkingi fær verset ein samanheng som gjev ei hylling til Olavs mine; det skal det og ha, slik det står i Flatøyarbok.

Nei, vil ein finna prov for at kristendomen hadde lite å seia for kong Olav Haraldson, då er ikkje Sigvat Tordson rette mannen å venda seg til. Kva han trur um kong Olav, hev han sagt klårt nok.

Det er greidt nok at det er mykje som ingen no kan prova. Ein vert nøydd til å arbeide seg fram til eit syn etter det litle vi veit visst, og etter grunnlina i hendingar og fråsegner. —

Eg kjem då til det, at Olav Haraldson hev ei klår livsline frå dagane i Ruda der biskop Robert og hertug Rikard hev hjelpt han til å sjå sitt livs uppgåve, og der kristendomen vart hans store livsverde. På denne lina ligg heile hans mektige livsverk, det største i Noreg for rike som for kyrkje. I denne lina ligg og kampen mot daneveldet og kampen for kristen samfundsrett imot gamal heiden rett og samfundssyn. På denne lina ligg både fall og uppreisning. Og denne kong Olavs livsline vart til ein ryggmarg i Noregs folkeliv. Og ho er lett å kjenna i strid og arbeid og leiting no som fyrr.

Nils Sivertsen.

VERDENSKRIGENS EFTERMÆLE

AV cand. jur. SIGURD FOUGNER.

Tre «krigsbøker» er i de siste måneder gått verden over. Remarques: Im Westen nichts Neues, Emil Ludwigs: Juli 14, og nu sist R. C. Sheriffs: Journeys End. Ved siden av disse Ludwig Renn: Krieg, også en bemerkelsesverdig bok, men langt fra av den interesse hverken som krigsskildring eller sjeleskildring.

Egentlig inneholder ingen av bøkene meget nytt. Næsten alle enkelthetene har vært kjent før, både hvad Ludwig forteller fra krigsutbruddet (det meste av boken er da også skrevet allerede i 1921) og det som Remarque og Sheriff forteller om krigens navnløse gru. Men de tvinger en til påny å leve det uhyrlige drama igjennem, og det mere intenst, mere umiddelbart enn tidligere krigslitteratur nogen gang har maktet det. I disse 11 årene som nu er gått siden kanonene tidde, har vi i virkeligheten aldri hatt det så nær innpå oss, hverken det meningsløse eller det redselsfulle. Og det helhetsbillede en blir sittende igjen med, er i stor utstrekning nytt. Eller kanskje er det rettere å si at det billede som lenge har holdt på å danne sig, nu begynner å få en fast avsluttet form.

Emil Ludwig gir en rekke intense øieblikksbilleder fra den skjebnesvangre måned da krigsskredet løsnet. Hans bok, egentlig en samling dokumenter arbeidet inn i romanform, og satt op med blendende ferdighet og raffinement, ligger på grensen mellem journalistikk og historisk roman. Koldt og skånselløst lar han sitt søkelys spille over Europas storpolitiske scener, og lar aktørene tre frem i en grell, som regel alt annet enn flatterende belysning. Der er dom i bokens tone og i forfatterens hele syn. Han har stått utenfor de begivenheter han skildrer, riktignok som levende interessert tilskuer, men iallfall uten avgjørende innflydelse på dem. Han har ikke følt trykket av ansvaret hver gang en beslutning skulde fattes. Han skildrer

bakefter, legger frem resultatet av sine studier. Der er i så måte en forskjell som er verd å legge merke til mellem denne boken og den memoirelitteratur som omhandler de samme begivenheter. Det selvoplevede i erindringene gir straks skildringen et langt mere personlig preg, men betinger på den annen side en ganske anderledes subjektiv innstilling, som gjør at de fleste memoirer forteller like meget, og mere tilforlatelig, om forfatteren selv enn om det objektive forløp av begivenhetene.

Hos Ludwig er overflaten oftest kjølig, av og til overlegen inntil grensen av det kyniske. Men nær op til det ytre skall ligger en brennende harme og en inderlig medfølelse med Europas folk som «betalte regningen med ni millioner lik».

Remarques og Sheriffs bøker er begge skrevet av unge menn som selv har hatt gasmaskene på, og som er merket for livet og til det innerste av sin sjel av det som de har gått igjennem. På hver side hos Remarque, i hver replikk hos Sheriff, kan en merke såre nerver dirre. For mange av dem som hadde vært med i krigen var det lenge så at de blev tause når samtalen nærmet sig det de kunde ha oplevet derute. Sinnet var hudløst på det punkt, det tålte ikke berøring. Nu er tilhelingen gått så langt for nogen av dem at de har kunnet ta minnene frem igjen. Men det er ikke slik at de ser på det med ro, som noget forbigangent de er ferdige med. Nei, ikke før er erindringen dukket frem, så besetter den sinnet helt, river med som et febersyn og synker hos disse to forfattere ikke tilbake før den har utkrystallisert sig i moden avklaret kunst. Den ene boken er en tysk roman, den annen et engelsk drama, men det betyr ikke større forskjell mellem dem enn at de for så vidt kunde være deler av samme verk, en ung manns fortelling om det helvede på jorden som kalles krig.

Men er bøkene forskjellige så har de også egenskaper felles. Først og fremst gjelder dette det som fremfor alt slår en ved alle tre bøkene: deres erlighet. Inntrykket er der med en gang, og det stiger fra blad til blad: dette er liketil tale, her er der ikke gjort kunster, intet stukket under stol. Dette er usminket sannhet så langt forfatteren har sett og hans fremstillllingsevne har nådd.

Selv om bøkene tas i sammenheng, forteller de riktignok

ikke hele sannheten, hverken om krigens årsaker og om skylden for den, eller om hvordan den virket for dem som deltok i den og for dem som satt hjemme. Nogen slik fullstendighet er det da også langt fra at de gjør krav på. Krigens økonomiske og politiske forhistorie ligger helt forut for Ludwigs bok. På samme måte ligger krigen bak fronten, de hjemmeværendes kamp og angst, i det vesentlige under og bakenfor fremstillingen i de to andre bøkene. Og hvad frontsoldatene angår som Ludwig og Sheriff direkte forteller om, så var der nok også blandt dem flere typer, flere slags mennesker enn de som er kommet med her. Det er også (vesentlig) krigens siste tid de skildrer, da påkjenningen hadde varet så lenge at sinnets elastisitetsgrense var overskredet, da den hellige ild, som hadde fylt sinnet under mobiliseringsdagene og i den første kamptid var sluknet for godt, og ikke engang minnet om den var tilbake.

Men innenfor sitt område fører disse bøker en troverdig tale. Og hvad er det da de forteller? Om fedrelandskjærlighet, begeistring og offervilje? Om kamp for høie mål, for hjem og folk, for frihet og rett? Om en befruktningens og nyskapelsens tid da kreftene frigjordes, da opgavens storhet lokket frem det beste og sterkeste i mennesket? Forteller de om store førere som gikk i døden i spissen for sitt folk, om helter som visste hvorfor de kjempet og led, som ofret sig med glede for det store måls skyld?

Om alt dette ikke en linje, ikke ett ord!

Ludwig, som forteller om de menn som stod i første rekke i tiden omkring krigsutbruddet, har ingen høvdinger å fremvise blandt disse, langt mindre helter. Ærgjerrighet parret med list hos nogen av dem, lettsindighet eller undfallenhet hos andre, forvirring og nervøs engstelse hos de fleste, er det som for hver dag bringer verdensbranden nærmere. Tjenesteiver og pliktfølelse hjelper godt til, og den vilje til fred som er bevisst og levende først og fremst blandt arbeidermassene og hos socialistførerne, men også innenfor ledende kretser i forskjellige land, særlig i England, formår litet å utrette overfor de midler som krigsmaskineriet efter hvert tar i bruk, og hvorav de viktigste er fortiet sannhet og godt skjult løgn.

Her er visselig ikke meget av de store ideers vingesus. Fin-

nes det, er det iallfall mest hos dem som stred mot strømmen, og som måtte nøitraliseres eller uskadeliggjøres fordi de kunde bringe uorden i krigsforberedelsene. Men det er disse som efter Ludwig er de sanne representanter for massene, for folket. Folkene er nemlig overalt uten skyld i krigen. Folkene er bedradd, de er narret til å føre krig. De som fant krigsgrunnene frem har dels trodd på dem, dels slett ikke. De har da bare trodd på krigen, at den måtte komme, og da gjaldt det å slå til før en selv blev slått. Men til det formål måtte krigsårsaken skaffes til veie, likegyldig hvordan. Det gir en svimmel avgrunnsfølelse å gjennemgå det som i denne boken oplyses om offisiell og halvoffisiell usannhet. Den tanken er umulig å komme fra, at hadde de forskjellige regjeringer i løpet av denne ene måned, juli 1914, holdt sig det 8de av barnelærdommens bud efterrettelig, det om ikke å si falsk vidnesbyrd imot sin næste, da var krigen ikke kommet.

Mot denne bakgrunn virker det da isnende uhyggelig når Guds navn dras inn for å gi velsignelse til det hele: «An diesem ersten Kriegstag Europas, sier Ludwig, wird auch zum ersten Male Gott mobilisiert. Denn der alte Kaiser (ɔ: Franz Joseph) ist sich «*der Tragweite meiner Entschlüsse bewusst und habe dieselben in Vertrauen auf Gottes Gerechtigkeit gefasst*». Ihm folgt in zweitägigem Abstand der deutsche Gott in dem Telegramm des Kaisers: «*Ich vereinige meine Gebete mit den Deinigen, dass Gott uns beistehe*». Der russische geht erst als dritter durchs Ziel, von ihm sagt der Zar zum deutschen Botschafter gen Himmel weisend: «*Da kann nur Einer helfen!*» Nach diesen drei Anrufungen achtet man Gott fast so wenig wie des Menschen: sie schleppen ihn zu oft ins Feld.

In Gottes Namen dröhnen also in solcher Nacht die ersten Schüsse zum Himmel. — — —»

Og videre citerer han: «*Auf Befehl des Kaisers trat kurz nach 5. Uhr aus dem Portal des Schlosses ein Schutzmann und teilte den harrenden mit dass die Mobilmachung beschlossen sei. Die tiefergriffene Menge stimmte den Choral an: Nun danket alle Gott!*»

Det er så en fryser inn til benet, når en nu bakefter kan se det hele i sammenheng.

I de to frontbøkene er det ganske visst ingen mangel på helter. Der er nok av menn som kan leve et liv som synes uutholdelig, og som syntes dem selv uutholdelig, som eier det ubegrensede personlige vågemot, og som kan ta mot døden og den lemlestelse som er verre enn døden uten klage, uten bitterhet, ja med et smil og et muntert ord til trøst for dem hvis tur det er næste gang. Men det er hverdagens helter, fra sjøen, fra grubene og fabrikkene, fra det gledeløse slits og den utsiktsløse nøds tilværelse, det er dem de slekter på og ligner. Glansen over heltenavnet, begeistringen og troen, fjærbusken i hatten, av dette er der sandelig ikke meget tilbake.

I disse bøker er det lidelsen som taler. Der klages ikke, dømmes ikke, det er en mandig, ordknap lidelse under det uundgåelige, under den ubøielige skjebne. Der resonneres ikke meget. Hvad skulde det tjene til? «Besser ist, über den ganzen Kram nicht zu reden. — Wird ja auch nicht anders dadurch.» Det er bare sån som unge Raleigh sier i «Journey's End»: «En kan ikke la være å synes at det er nokså idiotisk det hele.»

Keiser og fedreland, frihet og rettferdighet er blitt tomme ord, ja de brukes overhodet ikke mere, tages i høiden frem for å beskues ved en eller annen særlig anledning. Det er nu ikke annet enn plikten som kaller til kamp, som gjør det mulig å holde ut. Det er nødvendig, det må være således, selv om ingen mere vet hvorfor. Og så, som en stjerne langt borte, skinner håpet om at det engang skal være slutt. Men der stanser tanken, og dette er kanskje det forferdeligste av alt. For når freden er kommet, da vil de som krigen har ødelagt, først for alvor være hjemløse. Redslene har varet for lenge. Menneskene er drevet utover ethvert likevektspunkt. De kan ikke mere finne tilbake til sin tidligere innstilling overfor livet. Derfor vil de heller ikke kunne finne hjem til det fredelige liv de for en evighet siden har forlatt. Der ligger en avgrunn imellem, og nogen bro fører ikke tilbake.

Det er forbausende under slike forhold å se hvordan soldatenes moral står høit. Der er nok enkelte tegn til opløsning i rekkene, men langt oftere feirer plikttroskapen triumfer. Og kameratskap og vennskap gir sig til stadighet utslag som ikke kan være skjønnere. Vel kan overspente nerver føre til utskei-

else eller sammenbrudd. Og der kan være dødsangst som må døives i whisky eller skjules under store ord. Men hovedregelen er manndig selvtukt, og det i en grad som vidner høit om menneskets evne til etisk kraftutfoldelse under de ugunstigste forhold. — Et annet lysstreif i det dystre billede: humoren er ikke død. Den sprudler just ikke så ofte, og i mellem er vitsen et nødmiddel, brukt som avledning når sjeletrykket blir for stort. Men både en og annen har bevart noget av det muntre blink i øiet.

Hat samler der sig nok op herute, men det er ikke rettet mot motstanderne i den annen skyttergrav. Om et slikt hat nogen gang har eksistert, er det iallfall borte nu. Fienden, hvem er det? Det er dem som har veltet krigens byrde over oss. Men hvem disse enn er, det er iallfall ikke dem som ligger i skyttergraven her rett over. For de er ganske almindelige mennesker som du og jeg, de har også en kone eller en mor, de har også et hus og en haveflekk som de lengter tilbake til, og som de tror at de kjemper for. I «Journey's End» fortelles der én, og bare én, historie om «bochene», men den er betegnende nok. Fritt gjengitt lyder den omtrent slik: En morgen blev en av våre folk såret ute i Ingenmannsland. Så lenge det var lyst kunde vi ikke hente ham, han blev liggende og stønne derute hele dagen. Da det blev mørkt krøp tre av guttene ut for å få ham tilbake. De kom så nær tyskernes skyttergrav at tyskerne kunde ha skudt dem ned en for en. Da de begynte å trekke den sårede med sig, reiste en tysk officer sig op i full høide over brystvernet og ropte: «Bær ham!» Guttene reiste sig op og bar den sårede mellem sig. Da skjøt tyskerne op lysbomber, så de skulde se å finne veien tilbake til oss. — Bittert føies det til: Dagen efter skjøt vi så skyttergravene i smadder for hverandre.

De som uviljen rettes mot, når den overhodet kommer frem, er de egne overordnede. For det er disse som kommer til å stå som representanter for det meningsløse, uavvendelige maskineri som driver tragedien videre og videre, uten forståelig mål. Og det hat som er opsamlet, det gjelder i sin helhet krigen selv. I så måte er der ingen forskjell mellem Remarques soldater og Sheriffs officerer. Alle hater de krigen, men sine motstandere hater de ikke. «Jeder Unteroffizier ist dem Re-

kruten, jeder Oberlehrer dem Schüler ein schlimmerer Feind als sie uns. Und dennoch würden wir auf sie schiessen und sie auf uns, wenn sie (ɔ: die Gefangenen) frei wären.» Det er det noget eller nogen som gjorde krigen mulig det gjelder å nedkjempe, å tilintetgjøre. Her og bare her ligger en mulighet for en fortsatt tilværelse, en opgave «würdig der Jahre des Grauens».

Begynt i løgn og endt i tomhet, det er krigens saga slik som disse bøker forteller den. Satt i scene med list og bedrag, ført til ende med meningsløs gru. En håndfull menn ønsket krigen, et par dusin besluttet den. Disse menns navn vil man ikke finne i nogen tapsliste, med en eneste undtagelse satte ingen av dem sitt liv på spill i felten. De millioner som forblødde i de 4 redselens år hadde ikke villet krigen, og hadde ingen fordel av den. De så heller ikke noget mål i den, de så bare hvordan all ting gikk til grunne for dem, like til hjemmet som ikke lenger forstod dem, like til fremtiden som ikke lenger kalte på dem.

Sigurd Fougner.

NOTIS

«I UTVIDELSENS TEGN»

Som en overraskelse vil det virke på mange å lese i Det norske misjonsselskaps siste Årbok om hvorledes Madagaskar-kirken oplever en blomstringstid:

På *Vestmadagaskar* arbeider man under utvidelsens tegn. Man strekker sig da også stadig østover for å møtes med innlandsmisjonens slaglinjer. Der er også tale om å føre op en ny stasjon i Vest-Bara. Tilstrømningen til katekumenatet er fremdeles fast og god, og det samme kan også sies om kirkegangen. Selvhjelpen har gjort et godt fremskritt, idet ennu en av de eldste stasjoner er blitt selvhjulpen i årets løp hvad kirkelige utgifter angår, nemlig Tulear. Morondava var allerede selvhjulpen ifjor. Den åndelige bevegelse fra 1927 synes fremdeles å holde sig på samme høide.

Fra *Madagaskar Innlands- og Østkystmisjon* berettes det fremdeles om fremgang både åndelig og økonomisk. Hvad den åndelige fremgang angår og som bærer preg av vekkelse, så skriver denne sig — mener man — vesentlig fra den bevegelse som er utgått fra den stilfarende betsileokvinne, Ravelonjanahary. Lignende bevegelser er nemlig utgått fra endel av hennes åndsfeller, således i Antsirabe-provinsen ved en tidligere evangelist, Rajofera.

Statistikken viser flere rent ut overveldende tall, f. eks. når Frisch meddeler at nadvergjestenes tall på Antsirabe i årets løp var steget med ca. 2 000. I Tanifotsy har man i årets løp døpt 1 416 bare på denne ene stasjon. I Soatanana, sier Borgenvik, må vi 13 år tilbake i tiden for å finne et så høit antall katekumener som i siste år. På Masiandraina berettes om at bygdelag eller granner som i menneskealdrer har levet i uforsonlighet og strid, nu plutselig viser fordragelighet overfor hverandre.

Samtidig er selvhjelpen øket veldig, idet regnskapene ved årets utgang viste en innkomst for denne krets på 894 000 francs, d. v. s. en stigning på 300 000 francs fra 1927. Herav faller visstnok en stor del på de 2 store kirkebygninger i Antsirabe og Tanifotsy. Menigheten på Antsirabe har ydet 150 000 francs til opførelsen av den store og vakre kirke der i byen, hvilket byggeforetagende Isaksen har forestått, og som er vår misjon og vår kirke derute til stor ære. Fihasinana går dog fremdeles i teten hvad selvhjelpen angår, idet dette distrikt nu foruten å dekke samtlige skole- og menighetsutgifter, i dette år også har påtatt sig utgiftene ved det der oprettede to-årige evangelistkursus.

De her nevnte eksempler er tatt fra de mere fremtredende poster på statistikk og regnskaper, men fremgangen later til å være almindelig over hele Innlandet.

I Bara berettes det også om fremgang, særlig i Isalo, hvor søndagsskoleelevantallet er mere enn fordob-

let, og kirkesøkendes med 50 pct. Konfirmantenes tall viser også en gledelig økning. Forøvrig har Bara vært sterkt hjemsøkt av cykloner og herjet av røvere.

På Østkysten berettes om bevegelse blandt zafisorofolket. I Farafangana blev der således døpt 842, mens over 500 nye katekumener har meldt sig til dåpsundervisning. Flere nye småkirker er bygget, og menighetene har opført hus til sine menighetsarbeidere. Men også på Østkysten har cykloner herjet. I Vangaindrano hadde man ikke mindre enn tre cykloner i årets løp, og tre ganger var landet satt under vann, så plantningen blev helt ødelagt — og allikevel beretter misjonærene om stor fremgang i arbeidet. Aldri har der vært så mange døpte på et år, og katekumenes antall er fordoblet.

Vår presteskole i Fianarantsoa har nu 67 studenter. Fra våre 2 høiere lærerskoler med 127 elever er det utgått 19 nye statseksaminerte lærere. På vårt spedalskehjem, der underholdes av staten, har vi noget over 700 spedalske, og på hospitalet på Antsirabe, som drives med fortjeneste for misjonen, har vi hatt 6 893 konsultasjoner og 683 innlagte patienter. Vårt trykkeri i hovedstaden, som år om annet innbringer vår misjon en ganske pen nettofortjeneste, har utfoldet en betydelig virksomhet i årets løp.

LITTERATUR

Knut Hamsun. Av *Einar Skavlan.* Norsk Gyldendal 1929. 356 s.

En så flytende litterær biografi eksisterer ikke tidligere. Man glir frem uten anstrengelse, uten å merke at man blader. Ikke et ord springer man over, ikke et ord savnes. Det hele er så vel oljet, at friksjon er utelukket under lesningen. Man får ikke tid til opposisjon eller spørsmålstegn. Der er noget kongenialt i dette å kunne skrive en slik lyst-bok nettop om Hamsun.

Men når det er blitt sagt at herefter er der ikke mer å si om Hamsun, *alt* er skaffet frem av Skavlan og sagt slik som det for evige tider skal sies — da er det selvfølgelig usant. Det er på forhånd givet at den endelige bok om en forfatter aldri skrives mens han lever, og ennu mindre til et jubileum.

Dertil kommer at Skavlan forholder sig helt upersonlig, helt refererende. Det er ikke den kvasse Dagblads-Skavlan som er ute. Han biter ikke en eneste gang. Han er fullstendig Hamsun-from hele tiden. Dette lar sig forsvare nettop ved jubileet. Men Skavlan selv vil være den første til å protestere mot at dette er nogen endelig vurdering. Et par steder har han også latt sig forlede til geburtsdagsvurderinger som han vel vil forsvare med at de er så åpenbart elskverdige at der ikke er nogen som kan forveksle dem med historisk plasering.

Mesterlig refererer Skavlan på en halv eller en hel side hver og en av *alle* Hamsuns bøker, et par karakteristiske citater, nogen treffende blinkord til å angi stemningen — og man har bokens individualitet for sig. NB. slik som Skavlan vil ha den sett nu. Hvad vilde ikke nettop den samme Skavlan kunnet gjort ut av en kritisk sømfaring av disse bøker, f. eks. med ledetråd i Johannes V. Jensens linjer til Hamsun:

«Du vævede vildskab og inderlighed sammen til et sublimt vanvid.»

— Nei, Skavlan har ikke nu gitt den endelige bok om Hamsun.

På et eneste område er boken glidd ut i den rent komiske apoteose, det er i billedmaterialet. Både utvalget og underskriftene må være besørget av en annen enn Skavlan. (Skrivemåten: en *smedje* røber bl. a. dette; Skavlan har en norsk klar tone og vilde aldri brukt den danske form). Man får f. eks. fotografi av et ganske uinteressant firkantet hus. Dets merkelighet består i at der til dette hus *er benyttet tømmerstokker* fra det hus Hamsun blev født i og som er revet ned! Eller av en høl i en bekk, hvor han *kanskje* kan tenkes å ha fisket som gutt. I siste halvdel av boken utgjør billedstoffet en hel norsk hotellkalender, og hadde fortjent bidrag til reproduksjonen fra hotelleiernes forbund. En skare komplett idiotiske hotellkasser eller soverum med en stol, en seng og et bord. Ganske pointløst. Hamsun har bodd der. Hvorfor ikke også en jernbane-

vogn? Hamsun kan tenkes å ha reist med dem alle.

Et utmerket uttrykk refererer kirkesanger Skrede i Vågå om den av Knut Hamsuns slektninger som Hamsun synes å ha mest psykisk arv fra, Ole Garmostræet, med opnavnet Vetl-Træin, en munter, slagferdig, ordhittug kar, full av skøi, lystig og inntagende, lettsindig og vakker, viljeveik og vinglet, begavet med en egen suggessiv makt over folk. Bygdefolket hadde det ord om ham, at «Vetl-Træin, han var «*parlaus*» i ett og alt». Altså uberegnelig, uten sammenheng, godt og vondt i uadskillelig blanding, og alt dette i et slikt mål og i en slik glansfull form at han var uten like. Almindelig mål passet ikke på ham.

Her er der gitt en linje som er psykologisk like så fengslende som vanskelig. Men om nogensinne den kommer, som har både evnen og interessen til å spore op en slik linje i Hamsun selv, det avhenger av om han vil bli stående som personlighet *med krav på sammenheng*, eller som et eventyrlig glidefenomen, et pikant, «parlaust» nummer i norsk litteratur.

Eivind Berggrav.

Pontus Wikner. Av *Even Marstrand.* Bidrag til belysning af personlig kristendom. De unges forlag. Aarhus 1928. 131 s.

Denne bok er ikke skrevet for å lage en biografi. Den er skrevet av trang til å bevidne en hjelper og veileder åndelig takk og til å bringe andre til å finne hans hånd. Wikner hører til dem som lever i det stille. Men hvor han lever, lever han sterkt. Så forsiktig enn Even Marstrand er — leserne av Kirke og Kultur kjenner hans nøktern-redelige fremstillingsevne*) — så merker man stadig undervarmen. Derfor er boken ingen panegyrikk, den tar tvertimot med problemer av personligste art i Wikners liv, som jeg vilde gått forbi i en sådan liten innførelse. Marstrand har hos Wikner funnet lidende, kjempende personlig liv, og en seier som kun Kristus kunde skape. De stridende tanker kom aldri til ro, og allikevel var der ingen panne som skinnet klarere i lys av frelsestroen enn filosofen Wikners.

Norge blev det land som gav Wikner det efterlengtede professorat i filosofi. Hans liv blev kort fra den tid av. Men norske akademici har aldri kunnet glemme den brennende sjel. De vil gi sine sønner denne nyere innførelse i hans liv.

Eivind Berggrav.

Liturgiska förnyelsesträvanden och evangelisk kristendom. Av *Gustaf Aulén.* Lund, Gleerups förlag 1928, 95 s.

I Sverige er de kommet så langt at de ikke bare har en våknende liturgisk interesse. Næste stadium er allerede på trappene: liturgisk strid! Dette professor Auléns skrift er et innleg i *debatten,* som det siste forslag til ny alterbok (Handbok) har vakt. På to punkter brenner det: i spørsmålet om det er ekte luthersk å ha nogen videre liturgi, eller om ikke den

*) Sml. årg. 1926 s. 626: En embedsnedleggelse (da Marstrand av samvittighetsgrunner søkte avskjed) og s. 585: Lærefrihet etc. — Samt i vårt siste septemberhefte Marstrands artikkel om Det danske socialdemokrati og kirken.

liturgi-frie ordets opbyggelse er det renest evangeliske. Og for det annet i spørsmålet om skriftemål og nadverd og det innbyrdes forhold mellem disse to. I kapitlet «Alter og prekestol» rydder Aulén op i det førstnevnte problem. Og i sluttkapitlet redegjør han for nadverdens stilling i luthersk gudstjeneste. Et hovedavsnitt fylles av en klar karakteristikk av de fire «Reformtyper och riktlinjer» som Aulén mener man kan utskille i alle tidens forvirrede liturgiske særinteresser.

Det velsignede med Aulén er at han alltid har den saklige bakgrunn på det rene, han legger troslivets målestokk på alle former og formler. Derfor blir det så rolig klargjørende. At han så innimellem er skarp i polemikken mot dem i Sverige som han mener skaper urene linjer, — og det gjelder både de lutherske puritanere og de mystiske esteter, — det virker bare som salt på denne side av Kjølen, selv om det kanskje virker som pepper derborte.

Eivind Berggrav.

Kristendommen og vår tids kultur. Av *E. Geismar.* Gads forlag. 109 sider.

Tiden efter verdenskrigen har sett mange nye forsøk til opgjør i det gamle spørsmål: kristendom og kultur. I Kjøbenhavn holdt dr. H. Ording nylig (1928) et par fine og tankevekkende forelesninger om «kristendommens forhold til kulturen efter krigen».[1]) Og like efter fulgte denne prof. Geismars bok, som en rekke forelesninger ved universitetet. Begge forsøk har sin store interesse —, ikke minst under parallellstudium. Geismar står fremdeles i S. Kierkegaards tegn — det har vel ikke kunnet være anderledes, så sterkt som forf. har fått kjenne S. K.s grep om personligheten. Men for et riktig avballansert opgjør med kulturen kan den kierkegaardske atmosfære bli en tvilsom vinning. Geismar er nok opmerksom på at hans karakteriserende kritikk av tiden blir noget ensidig kritisk innstillet. Men det har vel også sammenheng med en forhåndstilbøielighet til å se virkelig kristendom i motsetning til en kultur foran hvilken der, mer eller mindre ubevisst, dog blir å sette negativt fortegn. Forf. selv kan nok med adskillig rett protestere mot en sådan «insinuasjon»; det er heller ikke vanskelig å henvise til mangt og meget også i denne bok som forteller om vilje til en anderledes positiv vurdering. Og dog sitter man igjen med en ganske sterk følelse av at det, tross alt, har vært skjebnesvangert å gå nettop til d e t t e opgjør like fra S. Kierkegaard. Så vidt jeg forstår savner man først og fremst en helt objektiv undersøkelse av selve begrepet kultur, med en riktig vurdering av kulturlivet ut fra religiøst syn, med alvorlig sans for en kristelig enhets og helhetsbetraktning. Var der blitt organisk plass for en sådan, kunde man også med større frimodighet ha fulgt forf. på den korsmerkede fremgangslinje som han — ofte med betagende kraft — innbyr til i siste del av boken. Det er interessant å legge merke til hvordan dr. Ording, som er avgjort nok

---

[1]) Trykt i N. T. T., 3dje hefte 1929.

i sin dom over al emancipert, religionsløs kultur, med sin prinsipielle undersøkelse av kulturinteressen i og for sig også vinner noget meget verdifullt med tanke på hvad som til sist kan komme ut av tingene gjennem kristendommens nyskapermakt. Ording opsøker et skjæringspunkt mellem den ideelle kulturinteresse og kristendommen. Og han finner skjæringspunktet i den interesserte sannhetskjærlighet med noget av offerviljen i følge. Derved blir opgjøret fra først av anderledes positivt stillet inn under håpets og de reale mulighetes tegn.

Man leser forøvrig også denne bok av Geismar med stor interesse. Den er båret av intenst kristelig alvor, med sund, positivt rettet kritikk også til en passiv og offersky kristendom. Den rammer ofte sentralt og treffende i karakteristikken, enten det nu gjelder kultur eller kirkefalliten i nutiden. Mangen gang finner også forf. fine og gripende ord for store og verdifulle realiteter. Hør f. eks. bokens sluttningsord:

Jeg har ofte under de veldige katastrofer vårt slektledd oplever hørt mennesker si, at nu trodde de Herren snart kom igjen. Jeg har alltid ment selve stemningen var falsk. Har vi lagt kulturen øde, så skal vi ikke drømme om at Gud vil tillate oss å løpe fra vårt ansvar; så var han en dårlig far. Nei, han vi vi skal bøie oss under ansvaret, og han vil være med oss i ansvarets byrde og motarbeidelsen av dets følger. Det er den vei fremad den korsfestede vil bevege oss til å gå.

S. Bretteville Jensen.

Skillelinjen. Fem artikler om samtidig tenkning. Ved *A. H. Winsnes, S. Klausen, J. Nissen, Chr. Kent og Eugenia Kielland.* Some & Co. 67 sider.

Det er kulturmennesker utenfor teologkretsen som tar til orde her. Hvad de taler om har nær sammenheng med livsproblemene fra forskjellig kant. Men de små avhandlinger bærer ingen religiøs etikett, og nogen dogmatikk lar sig ikke utdestillere av forfatternes personlig følte og fengslende presentasjon. De karakteriserer sine artikler som «stikkprøver av samtidig tenkning», og står selv sammen i en bestemt grunnstilling når det spørres om et samlende livssyn. Arten av dette grunnsyn får én ikke sjelden til å minnes Jesusordene: den som ikke er mot mig, er med mig.

De som kan få lyst til å stifte nærmere bekjentskap med disse våkne og intelligente åndsarbeidere i vår samtid har ikke bruk for nogen ytterligere anmelderpekepinn. Og noget virkelig inntrykk av hvad som blir sagt på disse få blader får man ikke for billigere kjøp enn selvstudium. Men det lønner umaken. Boken er tilegnet «Norges studerende ungdom» — og denne krets kan jo tas i utvidet mening av ordet.

S. Bretteville Jensen.

Hundeøine. Av *Waldemar Ager.* Aschehoug & Co. 232 sider.

«Jeg vet ikke hvor meget eller hvor litet det kunde være av kunst; men jeg vet at jeg blev fylt av det». Det er ord forf. bruker idet han forteller om barndomsinntrykk

av de enkle småsangene de nynnet sammen i sommerkveldene ute i den store verden.

Jeg tør ikke heller sige hvor høit denne bok kan nå rent kunstnerisk. Men den griper sterkt med sin dype, ekte menneskelighet, og den fyller ens sinn sådan at man ikke så snart kommer løs fra de inntrykk den lar bli igjen der inne. Også dennegang er vi i det store Vesten, mellem de utflyttede. Vi har jo, både av nærværende forf. og adskillige andre, fått mange verdifulle skildringer derutefra i de senere år. Men denne Agers bok om menneskene med hundeøinene er noget for sig. Uten å bli laget eller sentimental tar den oss om hjertet gjennem en menneskeskildring som gjør det lett og nødvendig å forstå —, også da når dommen kunde synes å ligge nær nok for hånden. Fint og menneskelig tas det på store og vanskelige ting —, enten det så er religion eller ekteskap. Og vakkert og usentimentalt bekjenner forf. sig til troens og livets store reisningsmuligheter — blir det enn mellem ruinene av det som ikke kan leves om igjen.

Boken har på forskjellig måte bud til mange. Uten å bli nogen «tråkig moralist» har forf. sin ærefulle plass blandt de forkynnere vi kanskje minst har råd til å undvære.

S. Bretteville Jensen.

Grundtvig. Av *Edvard Lehmann.* Jespersen og Pios Forlag.

I 1901 skrev Christopher Bruun i nærværende tidsskrift: «Det meste vi her i Norge eier af selvstændighed, peger enten gjennem Ibsen tilbage til Kierkegaard eller gjennem Bjørnson til Grundtvig».

Disse ord inneholdt allerede dengang de blev skrevet en overdrivelse. Men der var også stor sannhet i dem. Skulde en kommet med et lignende fyndord om dansk åndsliv, måtte både Ibsen og Kierkegaard remplaseres av andre — blandt dem Georg Brandes; men Grundtvig vilde bli stående.

Det må derfor vekke stor interesse i begge land når den fremragende danske religionshistoriker og pedagog Edvard Lehmann utgir en bok om Grundtvig. Alle bærer vi i oss et billede av dikteren, historikeren og profeten, et billede som imponerer og tiltrekker, men også frastøter sterkt. Det går sikkerlig andre som mig at de griper sig i å gjenta for sig selv Kierkegaards stemningsutbrudd: «Mig synes at Grundtvig er et Vrøvl». Men så overveldes vi igjen av makten i hans personlighet, hans syner, hans diktergeni. Enten vi liker ham eller ikke, alltid fengsler han.

Lehmanns bok er meget langt fra å være nogen panegyrikk. Han legger ikke skjul på de utiltalende sider ved teologen Grundtvig som ved profeten, sneverheten og dømmesyken i ungdommen, mangelen på logikk, feilvurderingene, de patologiske drag i ham, og han ser med mild ironi på de snurrige påstander, den «mageløse Opdagelse» såvel som de underlige mytologiske tolkninger av den gamle gudelære. Han prøver å forklare — psykologisk og åndshistorisk — den lange utvikling Grundtvig gjennemgikk, viser hvorledes han arbeider sig frem, snart på romantisk-rasjonalistisk vei, snart på luthersk-pietistisk, til han havner i en halvt katolsk halvt humanistisk-protestantisk åndsform.

Denne bok er et bidrag til åndshistorien av høi rang. Svært god er påvisningen av sammenhengen med subjektivismen, Fichte, med naturfilosofien, Schelling og Steffens og brødrene Ørsted. Men enda interessantere er de mange paralleller Lehmann trekker for å kaste lys over Grundtvigs åndspreg og utvikling, f. eks. sammenligningen med Carlyle, og likeså den religionshistoriske påvisning av slektskapet med kirkefedrene, særlig Irenæus, og med de indiske brahmaner: «Over tre årtusinder rækker den danske mytetolker broderhånd til disse vår races ældste præstesangere». — Jeg vil også fremheve analysen av enkelte av diktene, især «De levendes land». Ellers kan en nok fra litteraturhistorisk synspunkt reise enkelte innvendinger. Forfatteren sier: «Det franske væsen var ham usmageligt som det havde været Holberg». Sant sagt om Grundtvig. Men om Holberg?

Overfor våre dagers danske grundtvigianisme, hele høiskolebevegelsen, står Lehmann sympatisk. Allikevel satt jeg under lesningen hele tiden med nogen ord i øret som en ung dansk videnskapsmann uttalte: «Det gælder at tage Grundtvig fra grundtvigianerne». Denne bok vil i høi grad bidra til at også andre enn grundtvigianerne vil ta Grundtvig op til fornyet studium.

Harald Beyer.

Fuglefjell. Av *Carl Schøyen.* (Gyldendal Norsk forlag, 200 s.).

«Norge er ikke et land, det er en verdensdel!» sa Eivind Berggrav en gang han kom nordfra. Et treffende uttrykk, ikke bare for de store avstander, men ennu mere for de svære forskjeller i natur, arbeidsliv og folkelynne, innbyrdes inkommensurable som Lofoten og Smålenene. Og dertil formet så, at én ser ikke bare denne virkelighetsbakgrunn, men ser oplevelsen næsten håndgripelig plastisk. Jeg nevner dette som innledning til å omtale Carl Schøyens nye bok, for ingen av våre forfattere har efter mitt skjønn bedre enn han forstått å fortelle om Nordlandet så vi ser det for oss, slik det virkelig er i all sin mangfoldighet, fra værene ytterst mot havet til samenes flytteveier på Finnmarksvidda.

Det er om fuglefjell og sjøfugl han forteller i boken iår, om ærfugl og måse, om skarv og teiste, lundefugl og lom, og alle de andre i værenes og fuglefjellenes overdådige fugleverden. Det er om Nykene og Storfjellet på Røst, om Måstad og Mosken, Borgvær og Bleik og mange andre steder; han forteller om fuglene med et imponerende grundig kjennskap, men det er ikke tør viden, det er fint og levende berettet, så enhver naturvenn vil fryde sig over boken. Dertil må den egne sig glimrende for våre vitebegjærlige gutter, ja hvorfor ikke ta den som lesestoff i våre skoler — vi har da både fag som naturkunnskap, hjemstedslære, geografi og norsk. Det blir ikke mange uopmerksomme i de timene!

Olaf Devik.

Søgende sjæle. Av Sadhu Sundar Singh. J. Frimodt, Kjøbenhavn. 104 s.

Samtidig med at denne bok utsendes, melder avisene at man nu så lenge har vært uten underretning fra Sundar Singh, at man dessverre må frykte at han er omkommet på

reise i Tibet. Ikke rettere enn jeg husker, har det hendt før at sadhuen har vært sporløst forsvunnet i lengere tid uten at det var ensbetydende med hans død. Himalaya og Tibet er vel ikke ufarlige for den reisende; men samtidig er der på disse kanter lang vei til post og telegraf; mangel på underretning *behøver* derfor ikke å bety at sadhuen er død. I hvert fall vil hans venner nok ikke opgi håpet for ham, før der kommer nye og definitive meldinger. Skulde det imidlertid vise sig at dødsbudskapet blir bekreftet, vil den lille bok som han iår utsender bli stående som hans avskjedshilsen til hans mange venner.

De som møtte ham da han besøkte Norden, vil nok ennu bevare i sin erindring det inntrykk de fikk av hans næsten apostoliske skikkelse og fremtreden. Særlig vil mange minnes ham de ganger han satt i en liten krets og lot sig utspørre; han hadde en evne til å besvare dypsindige eller kritiske spørsmål med enkle og rammende billeder eller lignelser, ofte levert i form av et kontraspørsmål, som var slik at det ikke bare avvæpnet spørgeren men også belyste og beriket spørsmålet. —

Det er denne samme Sundar Singh vi møter i hans lille bok iår. Av de mange bøker han har utsendt er denne kanskje den mest umiddelbare, muntlige og levende. — Dens avsnitt handler om «Ikke-kristne uten samfund med Kristus», «Ikke-kristne i samfund med Kristus», «Kristne uten samfund med Kristus», «Kristne i samfund med Kristus» og «Mine egne erfaringer om livet uten og med Kristus».

Den er fri for polemikk, men ikke uten brodd mot både kristne og ikke-kristne. Den er fra ende til annen preget av hans inderlige og sterke Kristus-fromhet men også av hans glede over all ekte kristendom selv der hvor den lever i hemmelighet eller er i sin første, svake begynnelse; den er bygget op på iakttagelser fra det levende liv og er full av anekdoter og lignelser. Alt i alt en ekte Sundar Singh, som gir et levende inntrykk av mannen selv, så langt en bok kan gjøre det. —

H. C. Christie.

Kontingenten for Kirke og Kultur bringes venligst i erindring.

Redaktørens adresse: Tromsø.
Redaksjonssekretæren, Universitetsstipendiat *Sverre Steen:* Nils Juelsgt. 3 I, Oslo.